

ผายกเมืองนคร

อาหารจากภูมิปัญญา

สารบัญ

เรื่อง	หน้าที่
เรื่องราวผ้ายกเมืองนคร	1
รูปแบบของผ้ายกเมืองนคร	2
ชนิดของผ้ายกเมืองนคร	3
การจัดแสดงผ้ายกเมืองนครโบราณ	4
ลักษณะการใช้ผ้ายกเมืองนคร	5
ลวดลายของผ้ายกเมืองนคร	6
กรอบความคิดการจัดการทุนมรดกทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม ในจังหวัดนครศรีธรรมราช : ผ้ายกเมืองคอน	14
ภาพการนำเสนอการสร้างลายผ้า “ราชภัฏนอโม” ต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ และ นวัตกรรม	15
ผ้ายกเมืองนคร ลาย “ราชภัฏนอโม”	16
ผ้ายกเมืองคอนลายห้านะโม : การต่อยอดทุนวัฒนธรรมในเชิงสหวิทยาการ	17
สภาพปัญหาทางความคิดในการวิจัย	20
ผ้ายกเมืองนครศรีธรรมราช : ต้นแบบการอนุรักษ์ผลิตภัณฑ ทางวัฒนธรรมร่วมสมัย	21
ทำไมต้อง “ผ้ายกลายห้านะโม”	23
เหรียญพิฆาตไพร่ : การประยุกต์ต่อยอดบนเหรียญเครื่องราง : “ดอกลายห้านะโม”	24

เรื่องราวผ้ายกเมืองนคร

ผ้ายกเมืองนคร เป็นชื่อของผ้าทอเมืองนครศรีธรรมราช มีชื่อเสียงมาแต่โบราณ มีความงดงาม มีลวดลาย สีสัน วิจิตรงดงามเป็นแบบอย่างพื้นผ้าชั้นดี การทอประณีต ผู้คนจึงต้องการหาผ้าใช้ช้่นห่มในโอกาสสำคัญ

ความรู้เกี่ยวกับการทอผ้าของคนพื้นเมือง มีมาตั้งแต่สมัยอาณาจักรตามพรลิงค์ เมืองนครศรีธรรมราชเป็นศูนย์กลาง การแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างจีนกับอินเดีย เป็นสถานที่สำคัญของการค้าขาย ทำให้ชาวพื้นเมืองได้รับการถ่ายทอดความรู้ เกี่ยวกับการทอผ้าและการนุ่งผ้ามาด้วย การรับวัฒนธรรมการทอผ้านี้ได้ผ่านกระบวนการปรับปรุงตามกาลเวลา ทั้งรูปแบบ และลักษณะการทอ เปลี่ยนแปลงประสมประสานจนทำให้การทอผ้ายกเมืองนครมีลักษณะเฉพาะที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง การพัฒนารูปแบบผ้ายกที่มีสีสันลวดลายวิจิตรงดงาม ซึ่งน่าจะทำสืบเนื่องกันมา ตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลาย หรือรัตนโกสินทร์ตอนต้น (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, 2562:160)

เมื่อแขกช่างทอผ้าเมืองไทรบุรี ถูกกวาดต้อนมาอยู่เมืองนครศรีธรรมราช ได้ถ่ายทอดการทอผ้ายกให้ช่างทอผ้าพื้นบ้าน ทำให้เกิดการพัฒนาศิลปะการทอผ้าเลอค่าสมัยก่อน โดยมีเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชเป็นผู้อุปถัมภ์ส่งเสริมการทอผ้ายก มีการเกณฑ์ผู้หญิงบ่าวไพร่ ลูกหลานกรมการเมือง ตลอดจนชาวบ้านที่สนใจเข้ามาเรียนรู้ฝึกหัดการทอผ้า

ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นเป็นยุคที่บ้านเมืองเป็นปึกแผ่น สภาพเศรษฐกิจดี การทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมเจริญ รุ่งเรือง ถือเป็นยุคทองของผ้ายกเมืองนคร มีการพัฒนาด้วยการนำเส้นไหม เส้นทอง มาใช้ในการทอผ้า ช่างทอผ้า ที่มีฝีมือ ความชำนาญสูงได้นำลายไทยมาประยุกต์ประดิษฐ์เป็นลวดลายของผ้ายก จนผ้ายกเมืองนครงดงาม เป็นงาน ประณีตศิลป์ชั้นเยี่ยม สวยงามโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นสืบมาจนถึงปัจจุบัน

ทั้งนี้การจัดการทอผ้ายกมีอยู่เฉพาะในวังเจ้าเมือง โดยมีคนในตระกูลเป็นผู้ควบคุมการทอผ้า การเก็บลายผูกลาย ที่ซับซ้อนเป็นความลับ ถ่ายทอดให้เฉพาะคนในตระกูลเท่านั้น เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจัดตั้งมณฑลขึ้น อำนาจของเจ้าเมืองลดลง จึงมีผลกระทบต่อการจัดการทอผ้ายกเมืองนคร ซึ่งต้องลงทุนและลงแรงจำนวนมาก เมื่อไม่มีการเลี้ยงดูบ่าวไพร่ในครัวเรือนเหมือนเมื่อก่อน การทอผ้ายกก็ลดน้อยลง และเนื่องจากการทอผ้ายกเมืองนคร มีความประณีต ลวดลายซับซ้อน ต้องใช้เวลาในการทอนาน ไม่คุ้มกับรายได้ในการขายผ้า ช่างทอผ้าจึงเปลี่ยนไป ประกอบอาชีพอื่น มีจำนวนน้อยรายที่สืบทอดการทอผ้ายกเมืองนครมาจวบจนปัจจุบัน

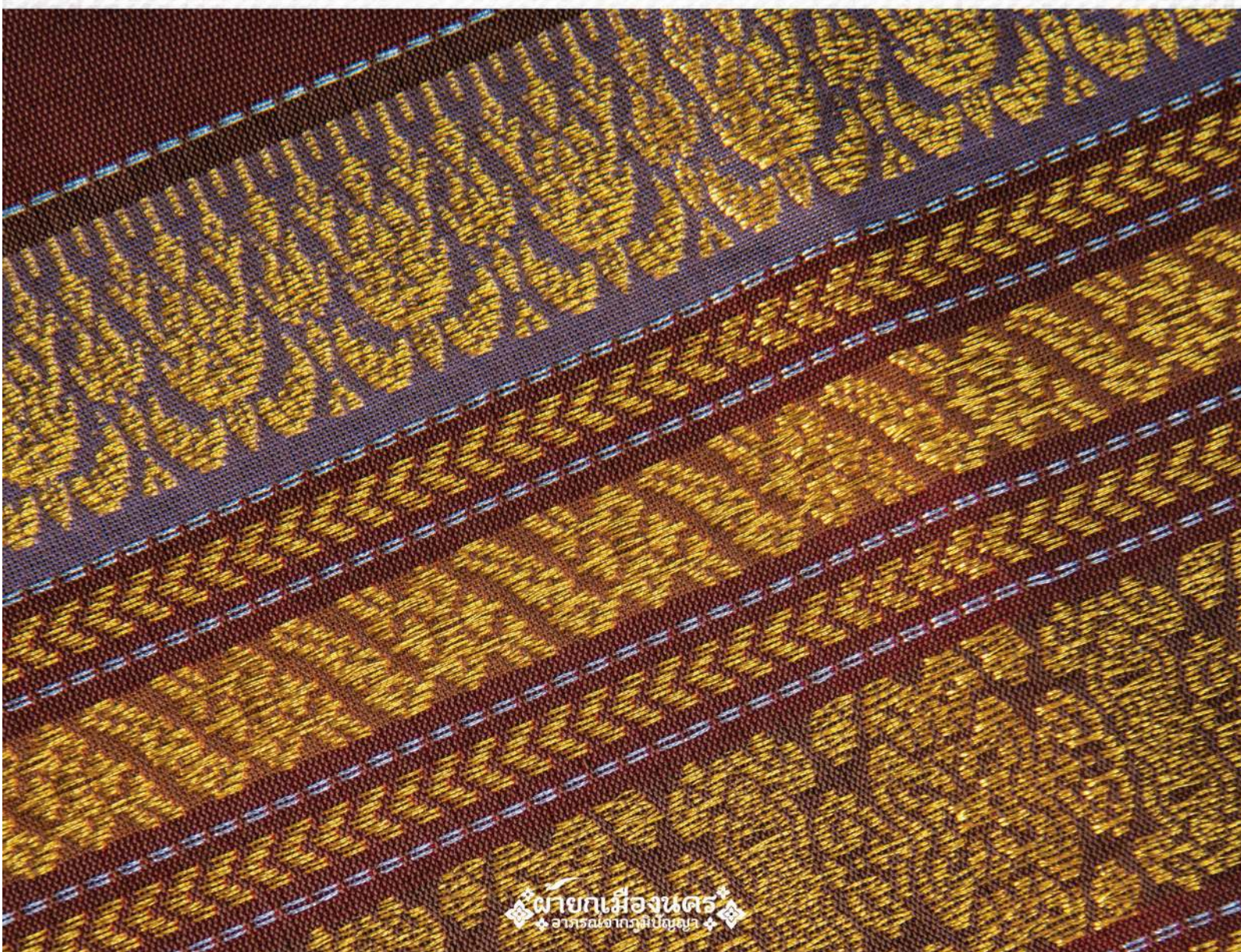
รูปแบบของผ้ายกเมืองนคร

รูปแบบของผ้ายกเมืองนคร แบ่งออกเป็น 3 รูปแบบ

แบบที่ 1 ผ้ายกแบบมีกรายเชิงซ้อนหลายชั้น มีขอบผ้าเป็นกรอบล้อมรอบท้องผ้า วัสดุที่ใช้ทอเป็นเส้นไหมเส้นทอง มีลวดลายไทยวิจิตรงดงามมาก จะเป็นผ้าที่พระมหากษัตริย์ใช้พระราชทานให้แก่พระบรมวงศานุวงศ์ขุนนางและข้าราชการชั้นสูง เป็นบำเหน็จความชอบให้ใช้นุ่งห่มสวมใส่ในงานพระราชพิธีหรือในโอกาสสำคัญที่กำหนดให้แต่งกายเต็มยศ เพื่อแสดงสถานะของบุคคล และใช้เป็นเครื่องราชบรรณาการแก่ประมุขของประเทศต่างๆ ผ้ายกแบบนี้มีทั้งความงดงามและราคาแพง จึงเป็นที่นิยมของผู้คนที่ทั้งหลายที่มีทรัพย์

แบบที่ 2 ผ้ายกแบบมีท้องผ้าและกรายเชิงชั้นเดียวสองด้านตรงปลายสุด วัสดุที่ใช้ทอเป็นเส้นไหม เส้นทอง ทอลวดลายท้องผ้าเต็มผืนผ้า ปลายสุดทั้งสองด้าน ทอเป็นกรายเชิงขนาดเล็ก ลักษณะการใช้นุ่งห่มทั่วไปทั้งผ้านุ่งและผ้าโจง(โจงกระเบน)

แบบที่ 3 ผ้ายกแบบมีท้องผ้าประยุกต์ลายกรายเชิงอยู่ริมผ้าข้างเดียว เป็นการทอตัดแปลงลายบริเวณริมผ้าข้างเดียว โดยการประยุกต์ลวดลายท้องผ้า ให้มีลักษณะคล้ายเป็นลายกรายเชิง การนุ่งห่มลักษณะใช้เป็นผ้าขึ้นของสตรีสามัญชนทั่วไป

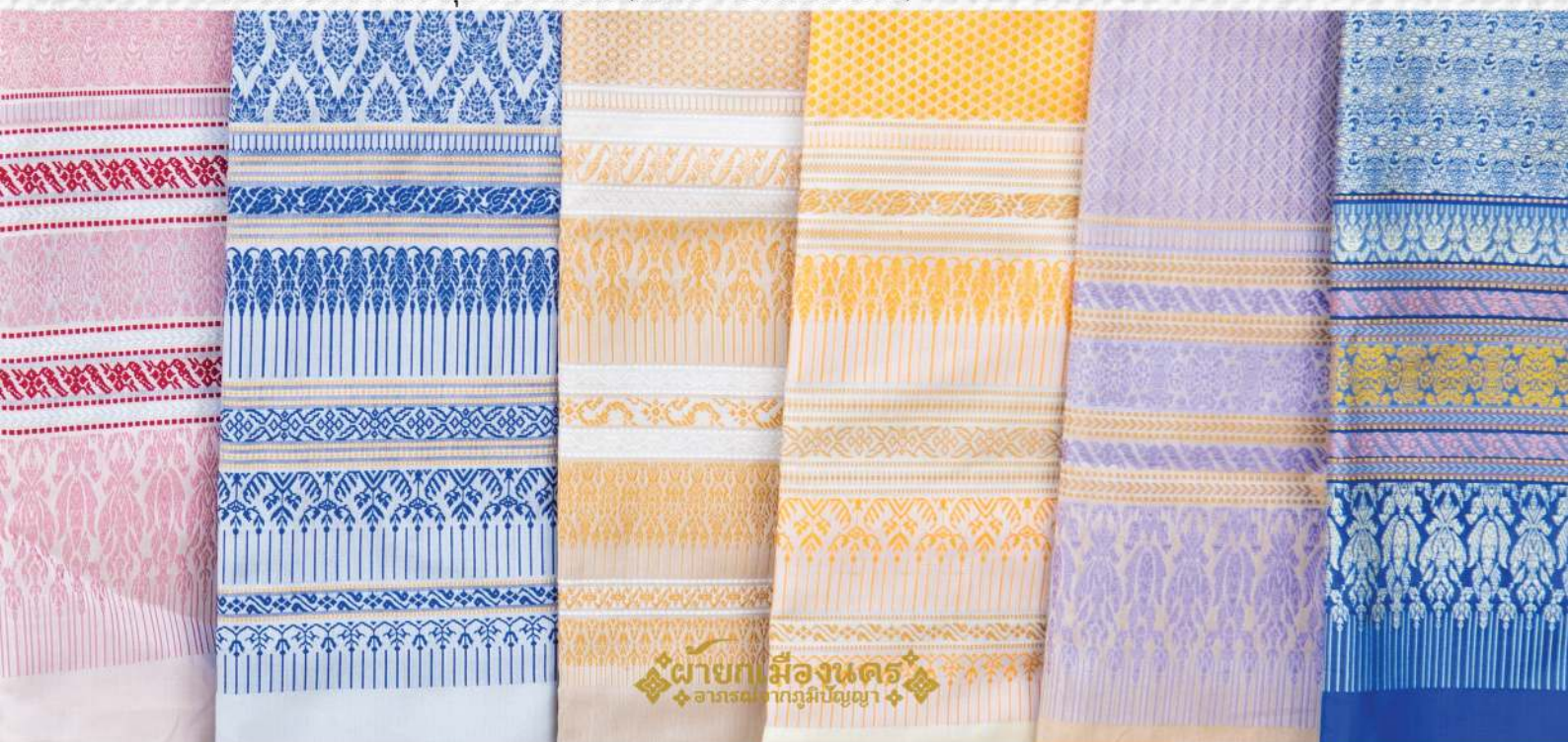
ชนิดของผ้ายกเมืองนคร

การทอผ้าพื้นบ้านของนครศรีธรรมราช แบ่งออกเป็น 2 ชนิด ตามลักษณะการทอที่แตกต่างกันในเทคนิคการทอ ยกดอกทำให้ผ้ายกคล้ายคลึงกันแต่ไม่เหมือนกัน

ชนิดที่ 1 ผ้ายก การทอจะใช้ทอด้วยกี่พื้นเมืองหรือที่กระตบ ใช้ตะกอลายขัดทอพื้นผ้า (เนื้อผ้า) และตะกอลายยกดอก ทอยยกดอก กระบวนการทอลวดลายบนผืนผ้าใช้เส้นพุ่งพิเศษสอดเข้าไป เพื่อให้เกิดลวดลายยกนูนขึ้นบนเนื้อผ้า ถ้าใช้เส้นไหมในการทอเรียกว่าผ้ายกไหม ใช้เส้นทองเส้นเงินทอ เรียกว่า ผ้ายกทอง ผ้ายกเงิน มีทั้งการทอลายกรวย เชิงชั้นเดียว กรวยเชิงซ้อนกันหลายชั้น และแบบกรวยเชิงประยุกต์ขนานกับริมผ้า

ชนิดที่ 2 ผ้าทอยกดอก ใช้ทอด้วยเครื่องทอผ้าที่กระตบ ซึ่งพัฒนามาจากกี่พื้นเมือง (ที่กระตบ) เพื่อให้ทอผ้า ได้รวดเร็วขึ้นอุปกรณ์ที่สำคัญ มีรางกระสวย เชือกกระตบ และเท้าเหยียบ กรรมวิธีการทอให้เกิดลวดลาย โดยการยกตะกอลายเส้นด้วยยืนขึ้นเป็นลวดลายเฉพาะ ใช้ตะกอลาย สามารถทอได้ทั้งลายขัดและลายยกดอกสลับกันในเนื้อผ้า การยก และข่มเส้นยืนในหน้าผ้าที่แตกต่างกัน แล้วสอดเส้นพุ่งข้ามแยกโครงสร้างของผ้าลายขัด ทำให้เกิดลวดลายนูนขึ้นบนผืนผ้า สังเกตได้จากลายยกดอกแทรกอยู่ในเนื้อผ้าลายขัด เกิดเป็นผ้ายกดอกที่มีลายขัดอยู่ในตัว เนื้อผ้า จึงมีความแข็งแรงทนทานในการสวมใส่ การทอด้วยที่กระตบทำให้ทอผ้าได้เร็ว ผ้าจึงมีราคาถูก คนทั่วไปมีกำลังทรัพย์ ที่จะซื้อไปสวมใส่ได้ กลุ่มทอผ้าพื้นบ้านเมืองนครจึงนิยมทอผ้ายกดอกด้วยที่กระตบ

ช่างทอผ้ายกเมืองนคร ที่สืบทอดการทอแบบดั้งเดิมจากโรงทอผ้ายกวังเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช มีนางซ้อย ไตรพร บ้านมะม่วงตลอด อำเภอพระพรหม ทอรูปแบบที่ 3 แบบทอลายทอผ้าประยุกต์ลายกรวยเชิงไว้ด้านเดียว สำหรับนุ่ง เป็นผ้าขึ้น หรือนำไปตัดเสื้อสวมใส่ การทอใช้เส้นด้ายโทเร ลวดลายยกดอกขยายให้มีขนาดใหญ่ขึ้น ตามความต้องการของผู้ซื้อจากวิทยาลัยนาฏศิลป์นครศรีธรรมราช เพื่อให้เห็นลวดลายชัดเจนในระยะไกลเมื่ออยู่บนเวทีในแสดง แต่ทำให้ผืนผ้าขาดความประณีต การทอผ้าขยายซ้อยจะเก็บตะกอลายขัดและลายยกดอก แล้วให้ลูกสาวเป็นผู้ทออย่างเดียวเพราะลูกสาวเก็บตะกอลายไม่เป็น ปัจจุบันเมื่อยายซ้อยจากไป ครอบครัวไม่มีผู้สืบทอดการทอผ้ายก ที่ทอผ้าถูกขยายไปเมื่อมีผู้สนใจซื้อ ประกอบกับความรู้ในการทอผ้ายกเมืองนครเป็นภูมิปัญญามรดกเฉพาะครอบครัวไม่ถ่ายทอดให้บุคคลทั่วไป ผู้ที่สามารถทอผ้ายกเมืองนครได้ในปัจจุบันจึงลดน้อยลง (จันทร์ ทงสมักร.2554:1)

✧ การจัดแสดงผ้ายกเมืองนครโบราณ ✧

ผืนผ้ายกเมืองนครโบราณ ปัจจุบันมีจัดแสดงอยู่หลายแห่ง ผู้สนใจสามารถเข้าเยี่ยมชมแหล่งที่แสดงอยู่ในเมืองนครศรีธรรมราช ได้แก่

1. พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาตินครศรีธรรมราช มีผ้ายกผืนงดงามจัดแสดงอยู่ ดังนี้

รูปแบบที่ 1 แบบมีกรวยเชิงซ้อนด้วยหลายชั้น มีจำนวน 3 ผืน ผืนที่ 1 ผ้ายกทองลายเกร็ดพิมเสนรูปสี่เหลี่ยม ผืนที่ 2 ผ้ายกทองลายเกร็ดพิมเสนรูปเพชร ผืนที่ 3 ผ้ายกทองลายดอกพิกุลแก้ว ทั้ง 3 ผืน ทอด้วยเส้นไหมและเส้นทอง ลวดลายสีสังคางาม สัมกับคำรำลือให้ผ้ายกเมืองนครเป็นงานหัตถกรรมประณีตศิลป์ชั้นเยี่ยม กรวยเชิงซ้อนสามชั้นยาว เห็นลวดลายไทยในผืนผ้าทอดเด่น

รูปแบบที่ 2 แบบมีท้องผ้าและกรวยเชิงชั้นเดียวสองด้านตรงปลายสุด มีจำนวน 6 ผืน ที่จัดแสดงอยู่ เป็นลายดอกพิกุล ก้านแย่งผืนสีแดง และผืนสีม่วงรวม 2 ผืน ลายดอกเขมรก้านแย่ง ผืนสีม่วง 1 ผืนและผืนสีแดง 2 ผืน รวมเป็น 3 ผืน ลายดอกพิกุลดอกลอย 1 ผืน เป็นผืนสีขาว ทุกผืนทอด้วยเส้นไหมและเส้นทองใช้ทอลายกรวยเชิงชั้นเดียว เป็นลายช่อ อุระขนาดเล็ก และใช้เส้นทองทอสอดไส้ยกดอกเกรศ ทำให้สวยงาม ลวดลายโดดเด่นมากขึ้น โดยเฉพาะผ้ายกลาย ดอกพิกุลดอกลอย ทอด้วยไหมสีขาว สอดไส้เกรศลายดอกพิกุลด้วยเส้นทอง ลวดลายเป็นดอกลอยกระจายทั่วตลอด ผืนนี้เหมาะจะใช้นุ่งในพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยา

2. พิพิธภัณฑ์วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร (พิพิธภัณฑ์ใหม่) ที่จัดแสดงอยู่มีจำนวน 2 ผืน เป็นชนิด รูปแบบที่ 2 ผ้ายกแบบมีท้องผ้าและกรวยเชิงชั้นเดียวสองด้านตรงปลายสุด

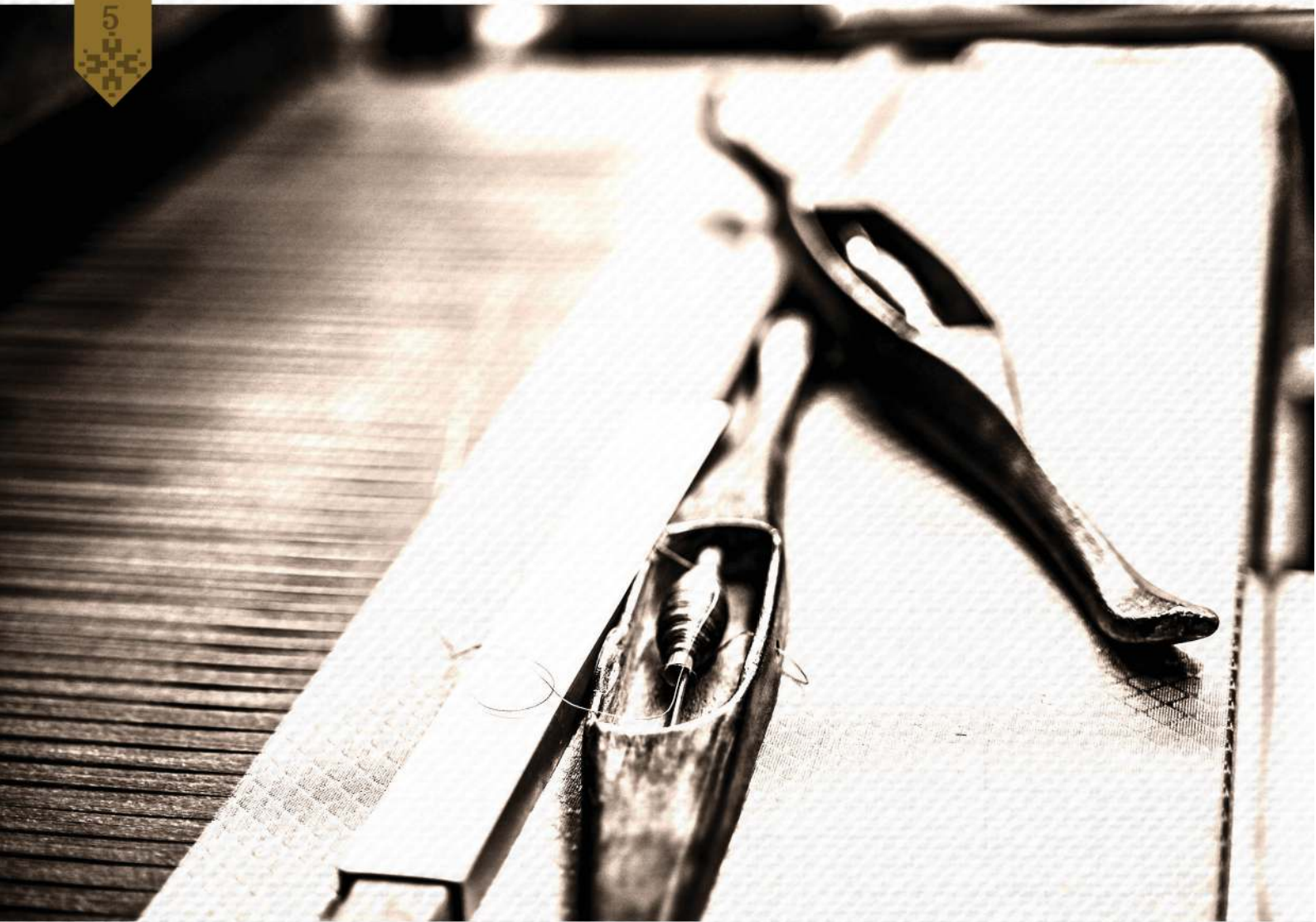
ผืนที่ 1 ผ้ายกทองลายราชวัติ ทอด้วยเส้นไหมสีเขียว สีแดง สีเหลืองและสีฟ้าอ่อน ทอเป็นลายริ้วขนาดเล็ก ใช้เส้นทอง เป็นเส้นพุ่งพิเศษสำหรับยกดอก ผ้ายกทองผืนนี้มีน้ำหนักมากที่สุดเท่าที่ค้นพบมา สันนิษฐานว่าอาจใช้เส้นทองคุณภาพดี มีปริมาณเนื้อทองมากกว่าผ้ายกทองผืนอื่นๆ

ผืนที่ 2 ผ้ายกทองลายลูกแก้วฝูง ทอด้วยเส้นไหมสีแดงและเส้นทองสำหรับยกดอก ลายกรวยเชิงอยู่ริมผ้าทั้งสองด้าน ทอเป็นลายช่ออุระขนาดเล็กด้วยเส้นทอง

ผู้คนที่ศรัทธาในพระพุทธศาสนา มักจะนำสิ่งของมีค่า ของสำคัญ ไปถวายไว้ในวัดเพื่อเป็นพุทธบูชา ผ้ายกเมืองนคร เป็นสิ่งล้ำค่าควรแก่การเก็บรักษาไว้ให้คนทั่วไปได้ชื่นชม จึงมีผู้ที่มีผ้ายกในครอบครองนำผ้ายกมาถวาย ให้กับวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ส่วนผ้ายกรูปแบบที่ 3 ผ้ายกแบบมีท้องผ้าประยุกต์ลายกรวยเชิงอยู่ริมผ้าข้างเดียว มักจะเป็นของสะสมของบุคคล จึงมีการจัดแสดงน้อยในจังหวัดนครศรีธรรมราช แต่มีการจัดแสดงอยู่จำนวนมากในศูนย์ ส่งเสริมศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา นับได้มากกว่า 80 ผืน

ผ้ายกเมืองนครเป็นผ้าอัตลักษณ์ของท้องถิ่นจังหวัดนครศรีธรรมราช ดังนั้นเพื่อฟื้นฟูจากผืนผ้าโบราณที่จัดแสดง อยู่ในพิพิธภัณฑ์ต่างๆ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นสถาบันการศึกษาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น จึงได้ริเริ่ม ฟื้นฟูการทอผ้ายกมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2547 โดยร่วมมือพัฒนากับกลุ่มทอผ้าพื้นบ้าน บ้านตรอกแค อำเภอชะอวด จังหวัดนครศรีธรรมราช ให้สามารถสืบทอดการทอผ้ายกเมืองนครโบราณ การพัฒนาได้ผ่านกาลเวลามาจนถึงปัจจุบัน กลุ่มทอผ้าบ้านตรอกแค สามารถอนุรักษ์และสืบทอดผ้ายกเมืองนครได้สำเร็จในระดับหนึ่ง ปัจจุบันสามารถทอผ้ายก เมืองนครโบราณได้จำนวน 9 ลาย มีผู้สนใจเข้ารับการถ่ายทอดฝึกหัดการทอผ้ายกซึ่งจะพัฒนาต่อไปได้อย่างยั่งยืน สร้างอัตลักษณ์ของผ้ายกเมืองนครให้อยู่คู่นครศรีธรรมราชตลอดไป

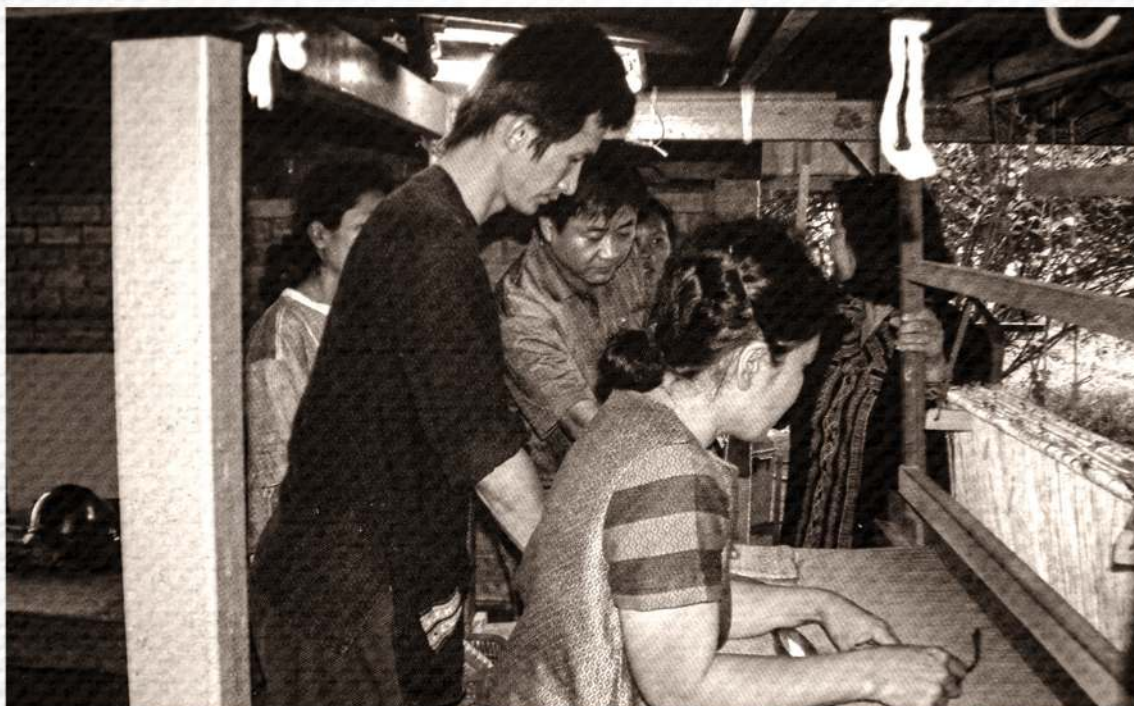

❖ ลักษณะการใช้ฝ้ายกเมืองนคร ❖

การแต่งกายของคนไทยสมัยโบราณ มีแบบแผนการแต่งกายและการใช้ผ้าแตกต่างกันไปตาม ฐานันดรศักดิ์ยศ และตำแหน่ง ฝ้ายกเมืองนครเข้ามามีบทบาทในฐานะผ้าชั้นดี ซึ่งพระมหากษัตริย์จะพระราชทานผ้าแก่ข้าราชการบริพาร ประเภทของผ้าและคุณภาพของผ้าที่พระราชทานจะแตกต่างกัน ตามบรรดาศักดิ์ซึ่งส่วนมากจะเป็นผ้าไหม ผู้ที่มีตำแหน่ง สมเด็จเจ้าพระยาและเจ้าพระยาจะนำฝ้ายกทองผ้าลายดอก ผู้มีบรรดาศักดิ์เป็นหลวงจะนำฝ้ายกล่องจวนเป็นผ้าทอสีพื้น ไม่มีลายมีกรวยเชิงหลายชั้น สตรีฝ้ายในเจ้านายผู้หญิงนำฝ้ายกแบบจีบ กล่าวคือ เจ้านายและชนชั้นสูงจะใช้ผ้าไหม เพราะเป็นผ้าพิเศษที่ต้องใช้ฝีมือในการทอและการดูแลรักษามาก ชาวบ้านโดยทั่วไปใช้ผ้าฝ้าย เพราะมีขั้นตอนและกรรมวิธี ในการผลิตไม่ซับซ้อนและไม่ต้องพิถีพิถันในการดูแลมากนัก ในจังหวัดนครศรีธรรมราชก็เช่นเดียวกันสำหรับฝ้ายกทอง เป็นเครื่องนุ่งห่มเฉพาะเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชและข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ของเมืองหรือเจ้าพระยานครศรีธรรมราช ส่งฝ้ายกทองเข้าไปถวายในราชสำนักและถวายเจ้านายในเมืองหลวงรวมทั้งจัดหาให้ครอบครัว ข้าราชการเมืองนครศรีธรรมราช นำฝ้ายกในพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยาซึ่งเป็นฝ้ายกสีขาวกรวยเชิงเป็นทอง ส่วนเจ้านายผู้หญิงนำฝ้ายกจีบเวลาออกมารับแขกเมือง หรือไปร่วมพิธีทำบุญที่วัดอยู่เป็นประจำ ส่วนฝ้ายกธรรมดาใช้กันทั่วไปซึ่งมักจะใช้ในพิธีแต่งงาน นุ่งไปวัดหรืองานมงคลอื่นๆ เช่น งานบวชนาครและงาน โกนจุก ผู้หญิงมักจะนุ่งฝ้ายกดอกหน้านาง ผู้ชายนุ่งผ้าหางกระรอก

ลวดลายของผ้ายกเมืองนคร

ลวดลายที่ปรากฏบนผ้าทอของไทยส่วนใหญ่มักเป็นลวดลายที่จดจำ และได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ อีกทั้งยังเป็นลวดลายที่เกี่ยวข้องและพบเห็นได้ในชีวิตประจำวัน ลวดลายเหล่านี้ได้รับการถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่งโดยการลอกเลียนแบบอย่างไว้ทั้งลวดลายและกรรมวิธีในการทอผ้า ดังนั้น ลวดลายของผ้าทอจึงเกิดจากฝีมือและภูมิปัญญาของช่างทออย่างแท้จริง

ลายหิ้งห้อยชมสวน

เป็นอีกลายหนึ่งที่แสดงการใช้ชีวิตอยู่ท่ามกลางธรรมชาติที่สวยงามของช่างทอผ้าในยามค่ำคืนช่างทอได้ออกแบบลายผ้าทอโดยพุ่งเส้นไหมทองหนึ่งเส้นสลับกับการทอเส้นไหมสีตลอดท้องผ้าแทรกไหมทองสลับกันได้ช่างจึงหะพอเหมาะสม ผ้ายกลายหิ้งห้อยชมสวนจะสวยงามเมื่อนุ่งทาบเข้ากับตัวยามเคลื่อนไหวริยาบถ เส้นทองจะส่งแสงวูบวาบราวกับแสงหิ้งห้อยทั้งฝูงออกมาชมสวนเกาะตามต้นไม้ทั้งต้นดูสว่างแสงไฟวูบวามสวยงามมาก ความประทับใจในความงามของธรรมชาติรอบตัว ช่างทอผ้าจึงรังสรรค์งานเป็นลวดลายบนผืนผ้ายก

❖ ลายเกล็ดพืชมเสน

เป็นลายผ้ายกเมืองนครโบราณที่มีความสวยงามมากอีกลายหนึ่ง นิยมทอเป็นลายอยู่บริเวณท้องผ้า ลักษณะลวดลายเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนาดเล็ก และที่พบอีกรูปแบบหนึ่งเป็นเกล็ดพืชมเสนผลิกรูปเพชรเจียรไน ในสมัยโบราณคนนิยมใช้พืชมเสนเพราะมีกลิ่นหอม ใช้ผสมเป็นยาที่มีประสิทธิภาพจึงหายากและมีราคาแพง ผ้ายกเมืองนครลายเกล็ดพืชมเสนที่พบมีทั้งผ้ายกทองและผ้ายกไหม

❖ ลายท้องผ้ายกเมืองนคร

1 จันทรา ทองสมัคร, “ผ้ายกเมืองนคร” โครงการศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศูนย์วัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, 2554: 9-12.
2 จันทรา ทองสมัคร, “วารสารวิจัยวัฒนธรรม” นวัตกรรม ถิ่นผ้า ในวิถีวัฒนธรรม, ปีที่ 4 ฉบับที่ 1 กรกฎาคม - ธันวาคม 2565: 131-141.

ลายท้องผ้ายกเมืองนคร คือ ส่วนกลางของผืนผ้าที่นิยมทอกัน สามารถแบ่งเป็น 4 กลุ่ม

1. กลุ่มลายพันธุ์ไม้ ได้แก่ ลายดอกพิกุล (ดอกลอย) ลายดอกพิกุลโบราณ ลายใบไม้ ลายตาข่ายมัด
2. กลุ่มลายสัตว์ ได้แก่ ลายม้า ลายหางกระรอก ลายหิ้งห้อยขมसान ลายแมงมุมก้านแย่ง
3. กลุ่มลายเลขาคณิต ได้แก่ ลายเกล็ดพืชมเสนทรงสี่เหลี่ยมจัตุรัส ลายเกล็ดพืชมเสนรูปเพชร
4. กลุ่มลายเบ็ดเตล็ด ได้แก่ ลายไทยประยุกต์ ลายไทยประยุกต์ผสม ลายพิมพ์อง ลายก้านแย่ง ลายเครือเถา

❖ ลายเชิงผ้ายกเมืองนคร

ลายเชิงผ้า เป็นลายส่วนล่างของผ้าหรือยูริ้มผ้า จากการสืบค้นพบมี 3 ลักษณะ ดังนี้

- ลักษณะที่ 1** ผ้ายกแบบมีกรวยเชิงซ้อนหลายชั้น มีขอบผ้าเป็นกรอบล้อมรอบท้องผ้า วัสดุที่ใช้ทอเป็นเส้นไหมเส้นทอง มีลวดลายไทยวิจิตรงดงามมาก จะเป็นผ้าที่พระมหากษัตริย์ใช้พระราชทานให้แก่พระบรมวงศานุวงศ์ ขุนนางและข้าราชการบริพารชั้นสูง เป็นบำเหน็จความชอบ ใช้นุ่งห่มสวมใส่ในงานพระราชพิธีหรือในโอกาสสำคัญที่กำหนดให้แต่งกายเต็มยศ เพื่อแสดงสถานะของบุคคล และใช้เป็นเครื่องราชบรรณาการแก่ประมุขของประเทศต่างๆ ผ้ายกแบบนี้มีทั้งความงดงามและราคาแพง จึงเป็นที่นิยมของผู้คนที่มั่งคั่งมีทรัพย์ทั้งหลาย
- ลักษณะที่ 2** ผ้ายกแบบมีท้องผ้าและกรวยเชิงชั้นเดียวสองด้านตรงปลายสุด วัสดุที่ใช้ทอเป็นเส้นไหม เส้นทอง ทอลวดลายท้องผ้าเต็มผืนผ้า ปลายสุดทั้งสองด้าน ทอเป็นกรวยเชิงขนาดเล็ก ลักษณะการใช้นุ่งห่มทั่วไปทั้งผ้านุ่งและผ้าโจง
- ลักษณะที่ 3** ผ้ายกแบบมีท้องผ้าประยุกต์ลายกรวยเชิงยูริ้มผ้าข้างเดียว เป็นการทอตัดแปลงลายบริเวณริมผ้าข้างเดียว โดยการประยุกต์ลวดลาย

จากการที่ผู้เขียนได้สังเคราะห์ข้อมูลจากงานวิจัยและผลงานวิชาการเกี่ยวกับเรื่อง ผ้ายกเมืองนคร พบว่า ลายท้องผ้ายกเมืองนครที่นิยมทอกันในปัจจุบัน ประกอบด้วย กลุ่มลายพันธุ์ไม้กลุ่มลายสัตว์ กลุ่มลายเลขาคณิต และกลุ่มลายเบ็ดเตล็ด ดังจะปรากฏเห็นได้จากลายท้องผ้าของกลุ่มต่างๆ ดังนี้

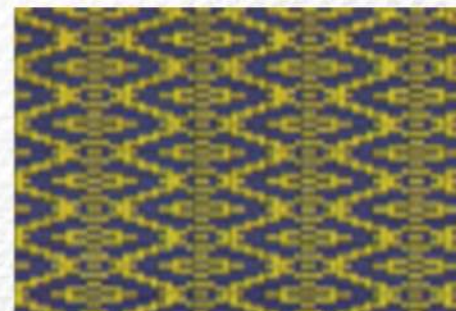
❖ ตัวอย่างลายท้องผ้าแบบโบราณ ❖

ดอกพิกุลดอกกลอย

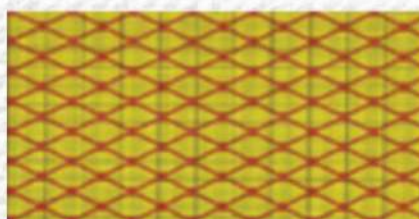

ดอกพิกุลเถื่อนสาย

ก้านแย่งดอกกลอย

<https://learningtextilecraft.com/portfolios>, สืบค้นเมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 2566

เกล็ดพิมเสนทรงสี่เหลี่ยมจตุรัส

เกล็ดพิมเสนรูปเพชรเจียรนัย

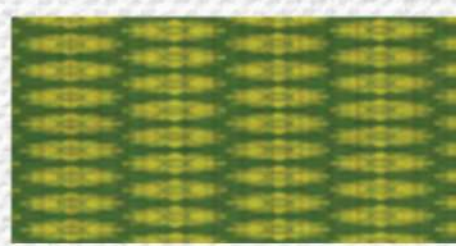
ดอกเขมรก้านแย่ง แบบที่1

ดอกเขมรก้านแย่ง แบบที่2

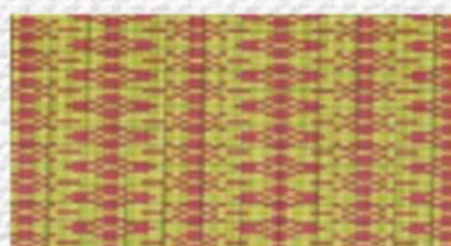
ดอกเขมร

ดอกพิกุลแก้ว

ดอกพิกุลก้านแย่ง

ดอกพิกุลเถื่อนดอกกลอย

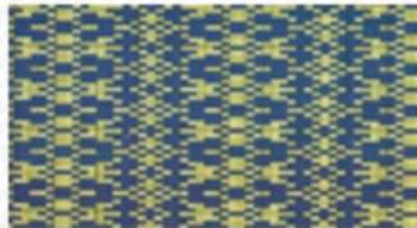

ดอกพิกุลเถื่อนล้อม แบบที่1

ตัวอย่างลายท้องผ้าแบบโบราณ

ดอกพิกุลเถื่อนล่อม แบบที่ 2

ดอกพิกุลโบราณ

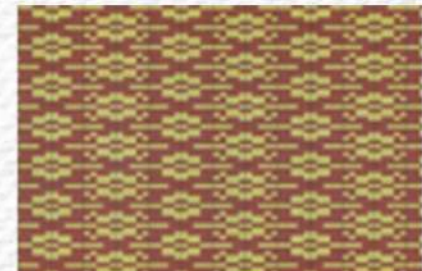
ดอกพิกุลล่อม

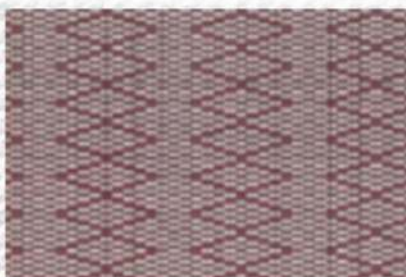
ดอกพิกุลสลับลูกแก้ว

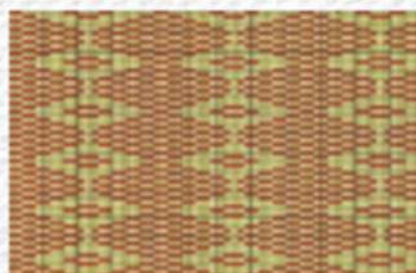
ดอกมะลิก้านแย่ง

ดอกมะลิเถื่อน

ตาข่ายนั้ด แบบที่1

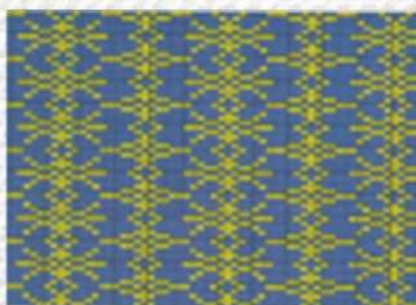
ตาข่ายนั้ด แบบที่2

ใบไม้

ประจายามก้านแย่ง

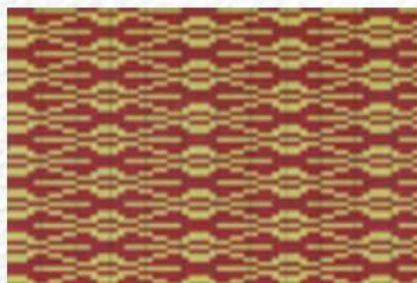

ดอกพิกุลโบราณก้านแย่ง แบบที่1

ดอกพิกุลโบราณก้านแย่ง แบบที่2

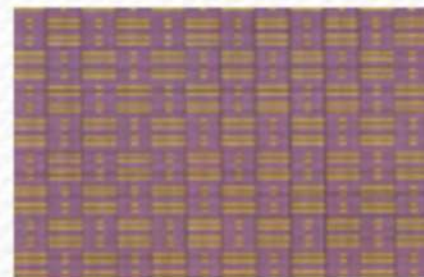
ตัวอย่างลายทองผ้าแบบโบราณ

แมงมุมก้านแย่ง แบบที่1

แมงมุมก้านแย่ง แบบที่2

ราชวัต

ลูกแก้ว

ลูกแก้วก้านแย่ง แบบที่1

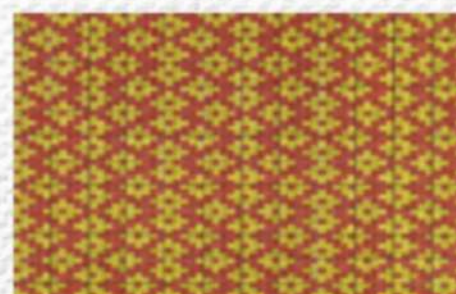
ลูกแก้วก้านแย่ง แบบที่2

ลูกแก้วดอกลอย

ลูกแก้วตาตึกแตน

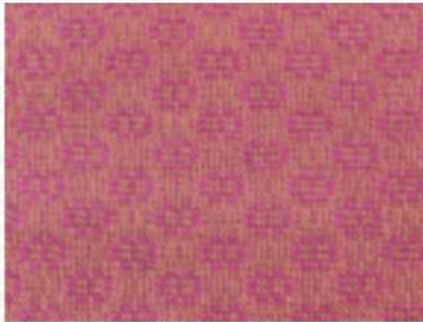

ลูกแก้วฝูง

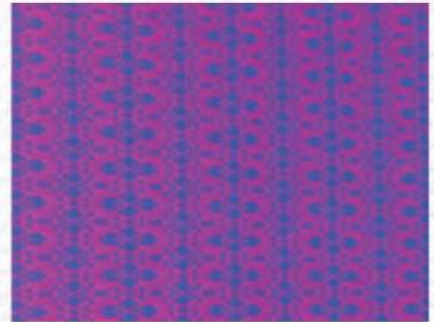
ตัวอย่างลายทอผ้าของกลุ่มบ้านตรอกแค

กลีบบัว

พิกุล

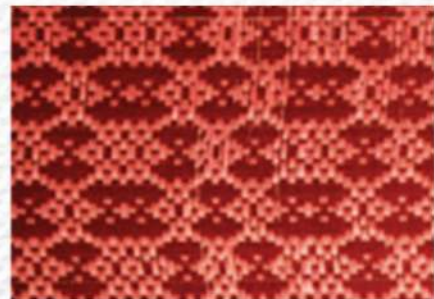
พิกุลเดือนดอกลอย

พิมพอง

มะลิกันแย่ง

ประจายามกันแย่ง

ดอกจูด

ลายพิกุลโบราณ

มยุรี

บานชื่น

เข็มแก้ว

พิกุลดอกลอย

<https://learningtextilecraft.com/portfolios>, สืบค้นเมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 2566

ตัวอย่างลายท้องผ้าของกลุ่มบ้านเนินธัมมัง

ดอกแก้ว

ดาหลาใหญ่

ดาหลาเล็ก

พิกุลดอกสร้อย

พิกุลกรอบแก้ว

<https://learningtextilecraft.com/portfolios>, สืบค้นเมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 2566

ตัวอย่างลายท้องผ้าของกลุ่มมะม่วงปลายแขน

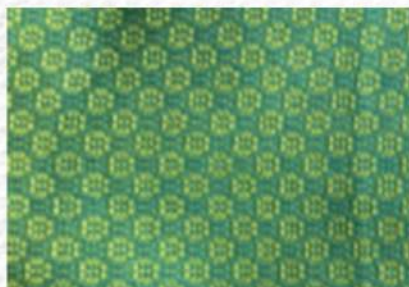

ดอกจันทร์

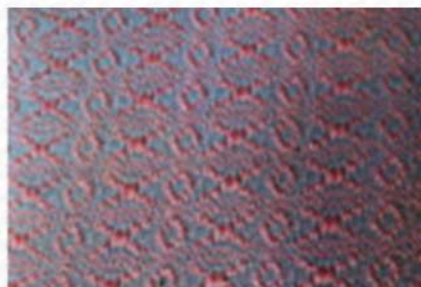

กุหลาบหิน

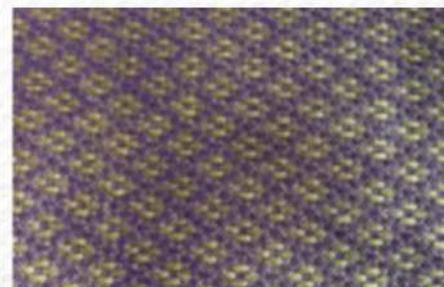
ตัวอย่างลายท้องผ้าของกลุ่มมะม่วงปลายแขน

พิกุล

มณฑาทิพย์

ดอกจูด

ลูกแก้ว

พิกุลก้างปลา

พิกุล

พิกุลล้อม

แมงกะพรุน

พิกุลกรอบ

ขอประยุต

ชนมเปือกปูน

พิกุลโบราณก้านแย่ง

<https://learningtextilecraft.com/portfolios>, สืบค้นเมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 2566

กรอบความคิดการจัดการทุนมรดกทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม ในจังหวัดนครศรีธรรมราช : ผ้ายกเมืองคอน

เกิดขึ้นจากการที่ผู้เขียนและคณะทำงานวิจัยได้ร่วมกันสังเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับลายผ้ายกเมืองนคร ทั้งในส่วนของลายผ้ายกแบบโบราณและลายผ้ายกที่กลุ่มต่างๆ หรือนักวิชาการได้คิดค้นขึ้นมา พบว่า ลายผ้ายกเมืองนครที่ทอขึ้นมาแต่โบราณส่วนใหญ่จะเป็นลวดลายที่พบเห็นอยู่รอบตัวของช่างทอผ้าลายที่นิยมทอผ้ายกเมืองนครมากที่สุดในอดีตคือ ลายจากธรรมชาติ ส่วนใหญ่เป็นลายดอกไม้ โดยเฉพาะลายดอกพิกุลมีรูปแบบต่างๆ หลายลักษณะ ซึ่งในสมัยก่อนต้นพิกุลนิยมปลูกกันมากในบริเวณลานวัด เพราะเป็นไม้พุ่มใหญ่ให้ร่มเงาและดอกมีกลิ่นหอม ช่างทอผ้าคงได้อาศัยนั่งพักใต้ร่มไม้เมื่อไปทำบุญที่วัด ดอกพิกุลจึงถูกนำมาใส่ในลวดลายของผ้ายก ปัจจุบันต้นพิกุลก็ยังคงมีหลงเหลืออยู่ในบริเวณชั้นในของวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารส่วนลวดลายรูปทรงเรขาคณิตที่พบเห็นมากที่สุดได้แก่ ลายก้านแย่ง ซึ่งมักทอเฉพาะลายหรือผสมกับลายดอกไม้ เช่น ลายพิกุล ก้านแย่ง หรือทอผสมลายสัตว์ เช่น ลายแมงมุม ก้านแย่ง เป็นต้น

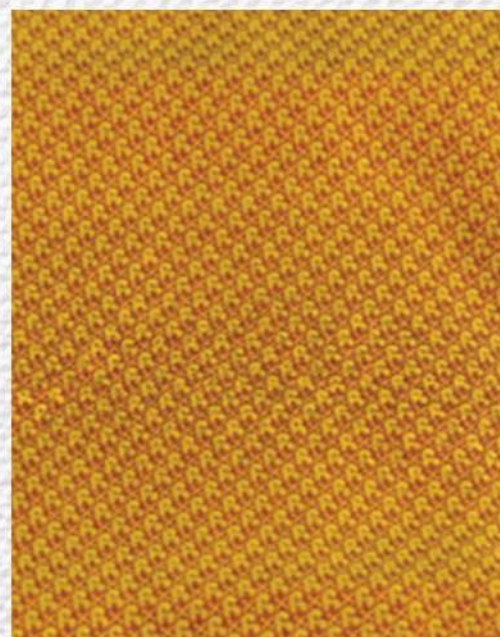
จากข้อมูลดังกล่าวผู้เขียนและคณะทำงานวิจัย ประกอบด้วย รศ.ดร.โอฬาร ถิ่นบางเตียว ผศ.สมชาย สหวิศิษฎ์ สิบโท ดร.กฤตกร ทองนอก และปราชญ์ชาวบ้าน จึงได้ร่วมกันพัฒนาลายผ้ายกขึ้นมาใหม่ โดยนำเรื่องราวความเชื่อและความศรัทธาเกี่ยวกับ “ห่านโม” มาบูรณาการลวดลายลงไปไว้บนผืนผ้ายกจนเกิดเป็นลวดลายใหม่ เรียกว่า ผ้ายกเมืองนครฯ ลาย **“ราชกัญญโม”** ที่หมายถึง **“บัณฑิตของพระราชาผู้นอบน้อม”** ภายใต้การสนับสนุนงบประมาณของศูนย์วิจัยฯ เพื่อการพัฒนาท้องถิ่นภาคใต้

ตัวอย่างผ้ายกเมืองนครฯ ลาย “ราชกัญญโม”

รศ.ดร.โอฬาร ถิ่นบางเตียว นำเสนอการสร้างลายผ้า “ราชภัฏนอโม”
ต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ และนวัตกรรม

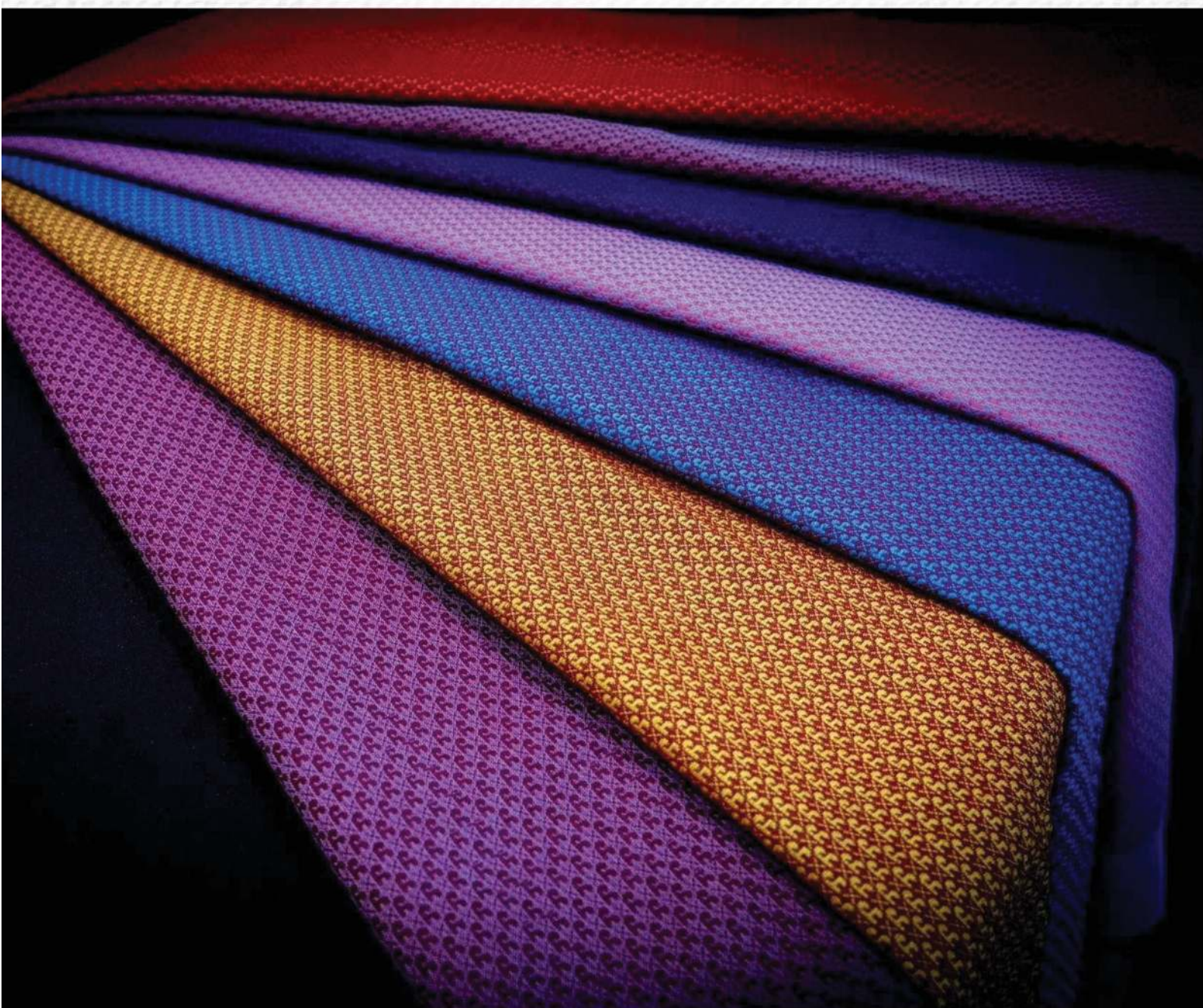

ตัวอย่างการออกแบบผลิตภัณฑ์ที่ทำมาจากผ้ายกเมืองนคร “ราชภัฏนอโม”

❖ ผ้ายกเมืองนคร ลาย “ราชภัฏนอโม” ❖

ผ้ายกเมืองนคร ลาย “ราชภัฏนอโม” ถือเป็นการผสมผสานองค์ความรู้ท้องถิ่นและอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น การเมืองการปกครองท้องถิ่น ฯลฯ เพื่อนำมาเพิ่มมูลค่ายกระดับผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นและสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมให้ยั่งยืน ผ่านตลาดลายบนผืนผ้าโบราณที่ถูกพัฒนาขึ้นไม่ใช่แค่การคัดค้นลายผ้าจากสัญลักษณ์หัวนะโมลงบนผ้าทอแบบโบราณเท่านั้น มากไปกว่านั้นคือ คณะผู้วิจัยต้องการให้ลายผ้านี้เป็นลายผ้าที่มีเรื่องราว (story) บอกเล่าประวัติศาสตร์อารยธรรมพลวัตทางเศรษฐกิจการเมืองการปกครอง ฯลฯ จากอดีตถึงปัจจุบันของชาวชวาคะศรีวิชัย โดยผู้เขียนมองว่าการส่งต่อคุณค่าและมรดกทางวัฒนธรรมผ้ายกเมืองนคร นั้นเป็นหน้าที่ของทุกคนที่จะร่วมกัน **“อนุรักษ์สืบสาน ต่อยอด ผ้ายกเมืองนคร”** ให้สามารถสร้างรายได้ สร้างอาชีพและอยู่กับทุกคนสืบไป

❖ ผ้ายกเมืองคอนลายหัวนะโม : การต่อยอดทุนวัฒนธรรมในเชิงสหวิทยาการ ❖

ผ้ายกเมืองคอนลายหัวนะโม (ราชภัฏนอโม) เป็นผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรม (cultural products) ที่ผ่านการวิจัยพัฒนาจากต้นทุนวัฒนธรรมท้องถิ่น ผสมผสานกับองค์ความรู้ในเชิงสหวิทยาการทางวัฒนธรรม (cultural capital interdisciplinary) เพื่อการอนุรักษ์ผ้ายกเมืองเมืองนครศรีธรรมราชแบบร่วมสมัย ต้องการให้เกิดการยกระดับผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นมีมูลค่าทางเศรษฐกิจที่สูงขึ้น สร้างคุณค่าทางจิตใจ สร้างสำนึกความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ท้องถิ่น ผ่านการเล่าเรื่อง (storytelling) ประวัติศาสตร์อารยธรรมบนผืนผ้ายกเมืองนครศรีธรรมราช โดยจุดเริ่มต้นของโครงการวิจัยพัฒนาลายผ้ายกหัวนะโม หรือ นอโม เริ่มต้น จากการที่ผู้เขียนได้มีโอกาสไปดำรงตำแหน่งกรรมการสภามหาวิทยาลัยผู้ทรงคุณวุฒิ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช ซึ่งภารกิจสำคัญของมหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช คือ การพัฒนาท้องถิ่นบนฐานต้นทุนทางวัฒนธรรม

จากการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นของผู้เขียนพบว่าเมืองนครศรีธรรมราชเป็นเมืองที่มีต้นทุนทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมสูงมาก เนื่องจากนครศรีธรรมราชในอดีต คือ หนึ่งเมืองโบราณที่ยิ่งใหญ่ในเขตพื้นที่คาบสมุทรสยาม - มลายู ของอาณาจักรศรีวิชัย นักโบราณคดีและนักประวัติศาสตร์เชื่อว่า “อาณาจักรศรีวิชัย” คือ กลุ่มเมือง หรือ สหพันธรัฐโบราณที่มีอิทธิพลทางเศรษฐกิจการเมืองในเขตพื้นที่คาบสมุทรสยาม - มลายู อยู่หลายนครรัฐ เช่น รัฐลังกาสุกะ รัฐไชยา และรัฐศรีธรรมราชนคร หรือ เมืองศรีธรรมราชมหานคร หรือเมือง 12 นักขัต

รัฐนครศรีธรรมราช หรือ เมือง 12 นักขัต มีเมืองที่อยู่ภายใต้อำนาจกันปกครองจำนวน 12 เมือง ได้แก่ กลันตัน ปาหัง ไทรบุรี สายบุรี ปัตตานี พัทลุง ตรัง บันทายสมอ (บันทายสมา) สระอุเลา ตะกั่วกลาง ชุมพรและกระบี่ มีศูนย์กลางการปกครองอยู่ที่นครศรีธรรมราชปัจจุบัน เมืองทั้ง 12 เมืองนี้ มีศูนย์รวมใจทำให้เกิดพลังเข้มแข็งเพราะมีพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชเป็นหลักยึดเหนี่ยวทางใจ แต่ละเมืองจะหมุนเวียนกันดูแลองค์พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช และเขตพื้นที่รายรอบเมืองละปี มีการส่งดอกไม้เงินดอกไม้ทองไปบูชาพระบรมธาตุฯ อย่างสม่ำเสมอได้ขาดสิ่งนี้เป็นพลังสำคัญแห่งพระพุทธศาสนาทำให้ดินแดนไทยสยามภาคใต้โบราณมีความยึดโยงเกาะเกี่ยวสัมพันธ์กันอย่างเหนียวแน่นและเป็นรากฐานสำคัญในความเจริญรุ่งเรืองทางด้านศาสนา การศึกษา การเมืองการปกครอง เศรษฐกิจและศิลปะและวัฒนธรรม

ในทัศนะของผู้เขียนการวางโครงสร้างการปกครองเมือง (governance) ของรัฐนครศรีธรรมราชที่ใช้การวางระบบการจัดการปกครองเมืองด้วยการนำเอา 12 นักชัฏร มาวางโครงสร้างรัฐโดยการวางศูนย์กลางอยู่ที่พระบรมธาตุนครศรีธรรมราช สำหรับผู้เขียนตั้งสมมติฐานบนฐานความเชื่อว่าเป็นการนำเอาองค์ความรู้จักรวาลวิทยาวิชาการโหราศาสตร์แบบชาวชวาคะศรีวิชัยแห่งท้องทะเลใต้มาเป็นองค์ความรู้ในการกำหนดโครงสร้างเมืองหรือรัฐโบราณของนครศรีธรรมราชเป็นประเด็นที่ต้องศึกษาค้นคว้าหาคำตอบกันต่อไป

สืบพงศ์ ธรรมชาติ (2557) อารยธรรมแดนใต้ ตามพรลิงค์ ลังกาสูกะ ศรีวิชัย และศรีธรรมราชมหานคร (เมืองสิบสองนัฏชัฏร) วารสารอารยธรรมวัฒนธรรมภาคใต้ ปีที่ 14 ฉบับที่ 1 (2557) : ตุลาคม 2556 – มีนาคม 2557

1.เมืองสายบุรี ใช้ นักชัฏรตราหนู เมืองสายบุรีเป็นเมืองเก่าบนฝั่งแม่น้ำสายบุรี ประกอบด้วยชุมชนเกษตรกรรมบนพื้นที่ราบริมทะเลหลายแห่งจัดเป็นหัวเมืองที่ 1 ในทำเนียบเมืองสิบสองนัฏชัฏร ถือตราหนู (ชาด) เป็นตราประจำเมือง ปัจจุบันมีฐานะเป็นอำเภอในจังหวัดปัตตานี

2.เมืองปัตตานี ใช้ นักชัฏรตราวัว เมืองตานีเคยเป็นเมืองท่าสำคัญในภาคใต้ฝั่งตะวันออกซึ่งรู้จัก ในหมู่พ่อค้าต่างชาติช่วงพุทธศตวรรษที่ 10-18 ในชื่อ "ลังกาสุกะ" จัดเป็นหัวเมืองที่ 2 ในทำเนียบเมืองสิบสองนัฏชัฏร ถือตราวัว (ฉลุ) เป็นตราประจำเมือง ปัจจุบันคือจังหวัดปัตตานี

3.เมืองกลันตัน ใช้ นักชัฏรตราเสือ เมืองกลันตันเป็นชุมชนเก่าแก่ทางตะวันตกของคาบสมุทรมลายู แต่เดิมประชาชนนับถือศาสนาพุทธและฮินดู ในราวพุทธศตวรรษที่ 21 จึงเปลี่ยนไปนับถือศาสนาอิสลาม จัดเป็นหัวเมืองที่ 3 ในทำเนียบเมืองสิบสองนัฏชัฏร ถือตราเสือ (ชาล) เป็นตราประจำเมือง ปัจจุบันมีฐานะเป็นรัฐหนึ่งของประเทศมาเลเซีย

4.เมืองปะหัง ใช้ นักชัฏรตรากระทาย เมืองปะหังเป็นชุมชนทางตอนล่างของแหลมมลายู ติดกับไทรบุรีหรือเกดะห์ จัดเป็นหัวเมืองที่ 4 ในทำเนียบเมืองสิบสองนัฏชัฏร ถือตรากระทาย (เกาะ) เป็นตราประจำเมือง ปัจจุบันมีฐานะเป็นรัฐหนึ่งในประเทศมาเลเซีย

5.เมืองไทรบุรี ใช้ นักชัฏรตรางูใหญ่ เมืองไทรบุรีเป็นชุมชนเก่าทางฝั่งตะวันตกของแหลมมลายู พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบและบึงตม เดิมประชาชนนับถือพุทธศาสนา ล่วงถึงพุทธศตวรรษที่ 20 จึงเปลี่ยนไปนับถือศาสนาอิสลาม จัดเป็นหัวเมืองที่ 5 ในทำเนียบเมืองสิบสองนัฏชัฏร ถือตรางูใหญ่ (มะโรง) เป็นตราประจำเมือง ปัจจุบันมีฐานะเป็นรัฐหนึ่งในประเทศมาเลเซีย ชื่อว่า "เกดะห์"

6.เมืองพัทลุง ใช้ นักชัฏรตรางูเล็ก เมืองพัทลุงเป็นชุมชนเก่าแก่แต่ครั้งพุทธศตวรรษที่ 11-13 ได้รับอิทธิพลทางพุทธศาสนาจากนครศรีธรรมราชอย่างต่อเนื่องทุกยุคสมัย จัดเป็นหัวเมืองที่ 6 ในทำเนียบเมืองสิบสองนัฏชัฏร ถือตรางูเล็ก (มะเส็ง) เป็นตราประจำเมือง ปัจจุบันคือจังหวัดพัทลุง

7.เมืองตรัง ใช้ นักชัฏรตราม้า เมืองตรังเป็นเมืองท่าชายฝั่งทะเลตะวันตก ตัวเมืองเดิมตั้งอยู่ที่ควนธานี ต่อมาได้ย้ายไปที่กันตังและทับเที่ยงตามลำดับ จัดเป็นหัวเมืองที่ 7 ในทำเนียบเมืองสิบสองนัฏชัฏร ถือตราม้า (มะเมีย) เป็นตราประจำเมือง ปัจจุบันคือจังหวัดตรัง

8.เมืองชุมพร ใช้ นักชัฏรตราแพะ เมืองชุมพรเป็นชุมชนเกษตรและท่าเรือบนคาบสมุทรมลายูขนาดเล็ก มีประชากรไม่มากนัก เนื่องจากดินฟ้าอากาศไม่อำนวยให้ทำมาหากิน จัดเป็นหัวเมืองที่ 8 ในทำเนียบเมืองสิบสองนัฏชัฏร ถือตราแพะ (มะแม) เป็นตราประจำเมือง ปัจจุบันคือจังหวัดชุมพร

9.เมืองบันทายสมอ ใช้ นักชัฏรตราลิง เมืองบันทายสมอสันนิษฐานว่าเป็นเมืองไชยา ซึ่งเป็นชุมชนใหญ่มาแต่พุทธศตวรรษที่ 10 เป็นอย่างน้อย มีร่องรอยความเจริญทางเศรษฐกิจและศาสนาพุทธนิกายหินยานและมหายาน รวมทั้งศาสนาฮินดูนิกายไวษณพและนิกายไศวะจำนวนมาก จัดเป็นหัวเมืองที่ 9 ในทำเนียบเมืองสิบสองนัฏชัฏร ถือตราลิง (วอก) เป็นตราประจำเมือง ปัจจุบันเป็นอำเภอหนึ่งในจังหวัดสุราษฎร์ธานี

10.เมืองสะอูเลา ใช้นักขัตตราไก่ เมืองสะอูเลาสันนิษฐานว่าเป็นเมืองท่าทองอุแท หรือ กาญจนดิษฐ์ซึ่งอยู่บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำท่าทอง และลุ่มคลองกะแต เคยมีฐานะเป็นเมืองลูกหลวงชั้นเอกและเป็นแหล่งเพาะปลูกสำคัญของนครศรีธรรมราช จัดเป็นหัวเมืองที่ 10 ในทำเนียบเมืองสิบสองนักษัตร ถือตราไก่ (ระกา)เป็นตราประจำเมือง ปัจจุบันคืออำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี

11.เมืองตะกั่วป่า ใช้นักขัตตราสุนัข เมืองตะกั่วป่าเคยเป็นเมืองท่าสำคัญทางฝั่งทะเลตะวันตก เป็นแหล่งผลิตดีบุกและเครื่องเทศมาแต่โบราณ จัดเป็นหัวเมืองที่ 11 ในทำเนียบเมืองสิบสองนักษัตร ถือตราสุนัข (จอ) เป็นตราประจำเมือง ปัจจุบันคืออำเภอตะกั่วป่า จังหวัดพังงา

12.เมืองกระบี่ ใช้นักขัตตราหมู เมืองกระบี่เป็นชุมชนเล็ก ๆ บนฝั่งแม่น้ำกระบี่ ภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นป่าและภูเขาสลับซับซ้อน จัดเป็นหัวเมืองที่ 12 ในทำเนียบเมืองสิบสองนักษัตรถือ นักขัตตราสุกร (ขุน) เป็นตราประจำเมือง ปัจจุบันมีฐานะเป็นอำเภอในจังหวัดระนอง

จากพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ที่ยาวนานของนครศรีธรรมราชกับการกิจของมหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช ที่ต้องรับใช้สังคมท้องถิ่นด้วยพัฒนาสร้างความเข้มแข็งของท้องถิ่นบนฐานต้นทุนทางประวัติศาสตร์ ซึ่งเป็นการกิจสำคัญที่สถาบันการศึกษาท้องถิ่นจะต้องให้ความสำคัญอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ภายใต้บริบทประวัติศาสตร์ที่เป็นต้นทุนสำคัญของการขับเคลื่อนการกิจของสถาบันการศึกษา

ผู้เขียนในฐานะกรรมการสภาผู้ทรงคุณวุฒิจึงมีแผนอันแรงกล้าอยากเห็นมหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช ถือธงนำเป็นศูนย์กลางการศึกษาเกี่ยวกับ “ศรีวิชัยศึกษา” รอบด้านทุกมิติประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม ฯลฯ มีการเรียนการสอน การวิจัย และบริการวิชาการเพื่อสังคม เพื่อสร้างความเข้าใจมีความสำนึกถึงรากเหง้าในอดีตของอาณาจักรศรีวิชัยและวิถีชีวิต เพื่อทำความเข้าใจสภาวะปัจจุบันของเอกลักษณ์อัตลักษณ์ที่ถูกกำหนดจากอดีต รวมไปถึงการกำหนดทำที่ในอนาคตของชาวปักษ์ใต้ ได้อย่างแหลมคมสอดคล้องกับอัตลักษณ์รากประวัติศาสตร์แห่งตัวตน จากความใฝ่ฝันที่อยากเห็น “ศรีวิชัยศึกษา” ของผู้เขียนแน่นอนว่าฝันที่ยิ่งใหญ่ต้องเริ่มต้นจากก้าวแรกเสมอ ในใจของผู้เขียนอยากทำงานวิจัยพัฒนาต่อยอดงานด้านศิลปวัฒนธรรมที่มีฐานจากต้นทุนของนครศรีธรรมราชอยู่เดิม เป็นจุดเริ่มต้น โดยอาศัยกรอบความคิดทุนทางวัฒนธรรม (cultural capital) ในความหมายถึงทรัพย์สินทางปัญญาของสังคมที่สั่งสมกันจากอดีตมีคุณค่าต่อมนุษย์ในแง่มุมต่างๆ ทุนวัฒนธรรมสามารถใช้ไปในการผลิตสินค้าและบริการที่มีนัยทางวัฒนธรรมบนฐานประวัติศาสตร์ สร้างผลิตต่อยอดเป็นสินค้าบริการใดที่มีมูลค่าทางวัฒนธรรมฝังตัวอยู่สินค้าและบริการเหล่านั้นคือสินค้าวัฒนธรรม (cultural products) สินค้าทางวัฒนธรรม คือ การอนุรักษ์ทุนทางวัฒนธรรม เป็นสิ่งที่มีคุณค่าและมีมูลค่า ที่สั่งสมมาในอดีตและถ่ายทอดรุ่นต่อรุ่น เป็นสิ่งที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ โดยนำเอาวัฒนธรรมและภูมิปัญญาเหล่านั้นมาแปลงเป็นสิ่งที่มีความค่าและมีมูลค่าที่ส่งผลให้เกิดประโยชน์ต่อวิถีชีวิตและสังคมในที่สุด

1. สภาพปัญหาทางความคิดในการวิจัย

นอกจากจากความไม่ฝันที่อยากเห็น “สถาบันศรีวิชัยศึกษา” ที่ต้องขับเคลื่อนจากฐานขององค์ความรู้ในการสร้างต่อยอดทุนทางวัฒนธรรมเพื่อสร้างการอนุรักษ์วัฒนธรรมร่วมสมัยที่ต้องพัฒนาต่อยอดต้นทุนทางวัฒนธรรมสร้างเป็นสินค้าทางวัฒนธรรม สร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจและมูลค่าทางจิตใจและบ่อยครั้งที่ผู้เขียนได้รับรู้แนวนโยบายของรัฐบาลทุกรัฐบาลที่ต้องการส่งเสริมวัฒนธรรมและเอกลักษณ์ของชาติ โดยการอนุรักษ์ฟื้นฟูและเผยแพร่ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมขนบธรรมเนียม ศิลปะ ประเพณี ภูมิปัญญา ภาษาไทยและภาษาถิ่นที่มีอัตลักษณ์และความหลากหลาย ซึ่งเป็นสิ่งที่ถูกต้องและเป็นสิ่งสำคัญที่รัฐบาลต้องส่งเสริม

แต่ผู้เขียนนอกใจเหมือนในวิธีปฏิบัติของหน่วยงานราชการในการส่งเสริมวัฒนธรรม ด้วยการออกหนังสือราชการเป็นคำสั่งให้ข้าราชการ บุคลากรของรัฐต้องใส่ชุดผ้าไทยในวันศุกร์ หรือ การแต่งชุดผ้าไทยในงานสำคัญของข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ไปจนถึงการประชุมคณะรัฐมนตรี โดยไม่ได้สนใจสาระองค์ความรู้ว่าความเป็นไทยวัฒนธรรมและการสร้างความเข้มแข็งทางวัฒนธรรม วิธีการปฏิบัติของรัฐว่าด้วยอนุรักษ์วัฒนธรรมด้วยการออกคำสั่งและใช้อำนาจ โดยไม่ได้สร้างความรู้ความเข้าใจในทัศนะของผู้เขียนคือ การอนุรักษ์ด้วยการใช้อำนาจและคำสั่งคือ “จงใจการทำลายวัฒนธรรมอย่างน่าเศร้า”

ทำให้เราเข้าใจความเป็นไทยและการอนุรักษ์ผ่านสภาวะบังคับของรัฐ มากกว่าการเห็นคุณค่าของการอนุรักษ์วัฒนธรรมอย่างภาคภูมิใจ รัฐได้ลดทอนคุณค่าของวัฒนธรรมและการอนุรักษ์วัฒนธรรมให้เหลือเพียงแค่การออกคำสั่งให้แต่งชุดผ้าไทยในวันศุกร์

จากเงื่อนไขข้างต้นนำไปสู่การตั้งคำถามสำคัญในการวิจัย (research question) ของผู้เขียนคือเราจะสร้างการอนุรักษ์วัฒนธรรมผลิตภัณฑทางวัฒนธรรมร่วมสมัยได้อย่างไร ที่แตกต่างจากการอนุรักษ์แบบดั้งเดิม คือ การรักษาไว้ไม่มีการพัฒนาต่อยอดและพร้อมเลือนหายไปกับวันเวลา ในความคิดของผู้เขียนสร้างการอนุรักษ์ผลิตภัณฑทางวัฒนธรรมร่วมสมัยคือ การอนุรักษ์ที่เกิดจากการต่อยอดจากสิ่งที่มาจากต้นทุนทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรม สร้างเป็นผลิตภัณฑใหม่ที่มูลค่าทางเศรษฐกิจ สร้างงาน สร้างโอกาสให้ประชาชนในวงกว้างสร้างคุณค่าทางจิตใจ สร้างความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ของท้องถิ่น ผ่านผลิตภัณฑที่มีการผลิตต่อยอดทางวัฒนธรรมเพื่อสร้างความเข้มแข็งนั้นทางวัฒนธรรม

จากจุดเริ่มต้นความคิดของผู้เขียนที่ต้องการพัฒนาการอนุรักษ์ผลิตภัณฑทางวัฒนธรรมร่วมสมัย แม้มีความคิดมีความฝันอันแรงกล้า แต่ผู้เขียนก็รู้ว่าไม่มีทางสำเร็จโดยลำพัง เพราะผู้เขียนก็มีข้อจำกัดในหลายประการ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องขาดความรู้ความเข้าใจในมิติอื่นๆ โครงการวิจัยนี้จะต้องอาศัยความร่วมมือจากผู้รู้ที่หลากหลายในการวิจัยพัฒนา ผู้เขียนจึงใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (participatory action research : PAR) เน้นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในการขับเคลื่อนการพัฒนาการอนุรักษ์ผลิตภัณฑทางวัฒนธรรมร่วมสมัย

กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมครั้งนี้ได้รับการสนับสนุนร่วมมืออย่างแข็งขันจากศูนย์วิจัยระยะเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นภาคใต้ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช โดย ดร.สุภาภาญจน์ ชัยฤกษ์ ดร.กฤตกร ทองนอก และ ผศ.สมชาย สหวิศิษฎ์ อ.วันพระ สืบสกุลจินดา นิสิตปริญญาเอกวัฒนธรรมศึกษาจากมหาวิทยาลัยทักษิณ ในฐานะนักวิชาการท้องถิ่นและปราชญ์ชาวบ้านที่มีความรู้ความเข้าใจเรื่องการท่องเที่ยวเมืองนครศรีฯ แบบโบราณ

ฐานการวิจัยพัฒนาการพัฒนารูปแบบการอนุรักษ์ผลิตภัณฑทางวัฒนธรรมร่วมสมัยของผู้เขียนได้อาศัยการมองโลกสังคมนับแบบบูรณาการศาสตร์ โดยให้ความสำคัญการศึกษาแบบองค์รวมผสมผสานศาสตร์ต่างๆ เข้าด้วยกันพยายามเชื่อมโยงส่วนศาสตร์ๆ ให้เป็นเนื้อเดียวกันในการเข้าใจสิ่งใดสิ่งหนึ่งในการวิจัยครั้งนี้ ผู้เขียนเชื่อว่าความสำคัญของการศึกษาแบบองค์รวมผสมผสานศาสตร์ต่างๆ เข้าด้วยกันพยายามเชื่อมโยงส่วนศาสตร์ๆ ให้เป็นเนื้อเดียวกันในการเข้าใจสิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความพยายามเชื่อมโยงต่อกันระหว่างศาสตร์อย่างเป็นเนื้อเดียวกันมากขึ้น

โดยให้ผู้เชี่ยวชาญในแต่ละสาขาสานความร่วมมือระหว่างกันทำงานร่วมกันเพื่อนำไปสู่การบูรณาการของศาสตร์ (coordinate and integration-oriented collaboration between researchers from different disciplines.) การวิจัยที่อาศัยความร่วมมือกับฝ่ายต่างๆ ภายในชุมชนทางวิชาการและความเข้าใจการอภิปรายถกเถียงระหว่างนักวิจัยกับสังคมในวงกว้างความสำคัญกับการเปิดพรมแดนความรู้ด้วยการผสมผสานบูรณาการศาสตร์แนวใหม่เข้าไปด้วยหรือเราอาจจะเรียกว่าเป็นการศึกษาเชิงบูรณาการแนว Trans-disciplinary research TD = ความรู้จากมหาวิทยาลัย + ความรู้จากประชาสังคม + ชุมชน + มหาวิทยาลัยต้องเข้าสู่ท้องถิ่นนิยมและชุมชนประชาสังคม = การรับใช้สังคม คือ การกิจของปัญญาชน Mode of Thinking แบบใหม่ ในการเข้าใจโลก เข้าใจสังคม เข้าใจท้องถิ่น

เหตุผลที่ผู้เขียนให้ความสำคัญในการเลือกผ้ายกเมืองนครศรีธรรมราช เป็นต้นแบบการอนุรักษ์ผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรมร่วมสมัย เพราะผู้วิจัยเห็นว่าเป็นผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรมที่มีต้นทุนประวัติศาสตร์ แต่ยังไม่มีการพัฒนาการอนุรักษ์ผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรมร่วมสมัย มีเพียงการรักษาไว้ในสภาพเดิม คนรุ่นใหม่ก็เห็นคุณค่าน้อยเกินไป ไม่มีการพัฒนาต่อยอดในทางเศรษฐกิจ ขาดการบูรณาการความรู้ในศาสตร์อื่น ในการพัฒนาต่อยอด

“ยกทองไข่เฉพาะเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชและข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ในวังหลวงนอกจากนี้ฝ่ายทองยังเป็นเครื่องราชบรรณาการ ซึ่งเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชส่งไปถวายยังราชสำนักในสมัยกรุงธนบุรีอีกด้วย”

กระทั่งถึงรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นยุคสมัยที่การปกครองบ้านเมืองเป็นปึกแผ่นมั่นคง สภาพเศรษฐกิจดีส่งผลให้การทำนาปลูกพืชไร่ในแขนงต่างๆ เจริญรุ่งเรือง ทำให้ฝ่ายกบฏเมืองนครเป็นผ้าที่พระมหากษัตริย์พระราชทานให้กับบุคคลสำคัญ เจ้านายและข้าราชการบริพารชั้นสูง ใช้สวมใส่เวลาเข้าเฝ้าเป็นการแสดงสถานะของบุคคล โดยลวดลายอันวิจิตรที่ปรากฏอยู่บนผืนผ้านั้น สามารถจำแนกออกได้เป็น

1.กรวยเชิงซ้อนหลายชั้น หมายถึง ผ้าสำหรับเจ้าเมืองขุนนางชั้นสูงและพระบรมวงศานุวงศ์ นิยมทอด้วยเส้นทอง ลักษณะเชิงกรวยมีความละเอียดอ่อนซับซ้อน มีลาดหลายหลายลักษณะประกอบกัน ริมผ้าจะมีลายขอบผ้าเป็นแนวยาวตลอดทั้งผืน กรวยเชิงส่วนใหญ่มีตั้งแต่ 2 ชั้นและ 3 ชั้น ลักษณะพิเศษของกรวยเชิงรูปแบบนี้ คือ พื้นผ้าจะมีการทอสลัสด้วยเทคนิคการมัดหมี่เป็นสีต่างๆ เช่น สีแดง น้ำเงิน ม่วง ส้ม น้ำตาล ลายทองผ้าพบนิยมทอผ้าพื้นและยกดอก อาทิ ยกดอกลายเกร็ดพิมพ์เสน ลายดอกพิกุล เป็นต้น

3. **ทอผ้าเชิงขนานกับริมผ้า** หมายถึง ผ้าสำหรับสามัญชนทั่วไปใช้นุ่ง ลวดลายทอเชิงถูกดัดแปลงมาไว้ ที่ริมผ้า ด้านใดด้านหนึ่ง โดยการดัดแปลงนำลายอื่นมาเป็นลายทอเชิงเพื่อสะดวกในการทอผ้าและการเก็บลายสามารถทอได้เร็วขึ้น ผ้าลักษณะนี้มั้งทอด้วยไหม ทอด้วยฝ้ายหรือทอผสมฝ้ายแถมไหมที่พบเป็นผ้านุ่ง สำหรับสตรีหรือใช้เป็นผ้านุ่งสำหรับเจ้านาคนในพิธีอุปสมบท

♦ ♦ ♦ **ผ้ายกเมืองนคร** ♦ ♦ ♦
♦ ♦ ♦ **อาคารเจ้าภักดิ์มณี** ♦ ♦ ♦

เสน่ห์สำคัญของผ้ายกเมืองนคร คือ การสร้างลวดลายที่มีความซับซ้อน เนื่องจากเป็นผ้าพุ่งตาม ขนบโบราณ ต้องมีความยาวต่อเนื่องอย่างน้อย 3 เมตร ในแต่ละผืนมีการแบ่งช่วงลายไม่เหมือนกันตลอดทั้งผืน ช่างผู้ทอจึงต้องมีความชำนาญและมีความอดุสาหะ นอกจากความแตกต่างกันในการทอและการนำไปใช้งานแล้วลวดลายผ้ายกเมืองนคร แบ่งออกเป็นกลุ่มใหญ่ๆ ดังนี้

1. **กลุ่มลายพันธุ์ไม้เป็นลวดลายจากดอกไม้และต้นไม้** ได้แก่ ลายดอกพิกุล ลายดอกพิกุลแก้ว ลายดอกพิกุลเถื่อน ลายดอกพิกุลล้อม ลายดอกพิกุลก้านแย่ง ลายดอกพิกุลสลับลายลูกแก้ว ลายดอกมะลิร่วง ลายดอกมะลิตูมก้านแย่ง ลายดอกเขมร ลายดอกไม้ ลายใบไม้ ลายตายนัด ลายหัวพลู เม็ดพริกไทย ลายเครือเถา
2. **กลุ่มลายสัตว์** ได้แก่ ลายม้า ลายหางกระรอก ลายหิ้งห้อยขมสวน ลายแมงมุมก้านแย่ง
3. **กลุ่มลายเรขาคณิต** ได้แก่ ลายเกล็ดพิมเสนทรงสี่เหลี่ยม ลายเกล็ดพิมเสนรูปเพชรเจียรระโน ลายก้านแย่ง ลายราชวัตร ลายเก้าเกี๋ย ลายดาสมุก ลายตาราง ลายลูกโซ่ ลายลูกแก้ว ลายลูกแก้วพุ่ง
4. **กลุ่มลายเบ็ดเตล็ด** ได้แก่ ลายไทยประยุกต์ ลายไทยประยุกต์ผสม ลายพิมพ์ทอง และลายอื่น

จะเห็นได้ว่าผ้ายกเมืองนครศรีฯ เป็นผ้าที่มีต้นทุนทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรมสูงมาก แต่จากการศึกษาข้อมูลของผู้เขียนพบว่าในรอบ 100 ปีที่ผ่านมา พบว่าไม่มีการพัฒนาลายใหม่ๆ ที่จะต่อยอดคุณค่าผ้ายกเมืองนครศรีฯ ให้เป็นผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรมร่วมสมัยที่สร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ สร้างความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ มีคุณค่าทางจิตใจ และการให้ผืนผ้าเล่าเรื่องประวัติศาสตร์ท้องถิ่นฯ จากสภาพหยุดนิ่งของลายผ้ายกเมืองนคร ที่ไม่มีการพัฒนาต่อยอดและสภาวะการอนุรักษ์แบบคงรูปของรัฐ คือ ไม่มีการพัฒนาต่อยอด มีอยู่อย่างใดก็คงอยู่อย่างนั้น เป็นสภาวะการณ์ที่น่ากังวลใจในทัศนะของผู้เขียน

ผู้เขียนจึงคิดที่จะวิจัยพัฒนาลายผ้ายกขึ้นมาใหม่โดยอาศัยกรอบแนวคิดทุนวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจการเมืองท้องถิ่นนครศรีฯ และ แนวคิดการอนุรักษ์ผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรมร่วมสมัยด้วยการต่อยอดทุนวัฒนธรรมในเชิงสหวิทยาการ ผู้เขียนได้รับความช่วยเหลือจาก ดร.สุภาภาณูญ ชัยฤกษ์ และ ดร.กฤตกร ทองนอก ในการช่วยหาช่างทอผ้ายกแบบโบราณใช้เวลาร่วม 3 ปี เพราะช่างทอผ้ายกแบบโบราณส่วนใหญ่ปฏิเสธที่จะทอผ้าลายหัวนะโมที่ผู้เขียนคิดค้นขึ้น โดยให้เหตุผลว่าไม่เคยทำ ทำไม่ได้ ทำไม่เป็น ผ้ายกเมืองนครศรีฯของเก่าไม่มีลายที่ผู้เขียนคิดค้นขึ้น ช่างทอต้องรักษาลายผ้าแบบเดิมเอาไว้เท่านั้น ผู้เขียนเข้าใจวิธีการอนุรักษ์ลายผ้ายกเมืองนครศรีฯของช่างทอ

เล่าที่มาผ้ายกเมืองนคร http://www.culture.go.th/culture_th/ewt_news.php?nid=5570&filename=

ผ้ายกเมืองนคร : มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมอันล้ำค่าของ “ชาวนคร” https://library.wu.ac.th/NST_localinfo/brocade_nst/

3.ทำไมต้อง “ผ้ากหลายหว่านโม”

อย่างที่คุณเขียนได้อธิบายในตอนต้นว่าในรอบ 100 ปีที่ผ่านมาช่างทอผ้ายกเมืองนครศรีฯ ไม่มีการคิดค้นลายผ้ายกแบบใหม่เกิดขึ้นเลย ช่างทอผ้ายกเมืองนครศรีฯ อนุรักษ์ลายผ้าแบบดั้งเดิม คือ การอนุรักษ์แบบหยุดนิ่งไม่พลวัตทางวัฒนธรรม ทำให้ชิ้นงานขาดความน่าสนใจ ในขณะที่กระแสการอนุรักษ์แบบใหม่ที่ต้องสร้างชิ้นงานที่ยกระดับมูลค่าเศรษฐกิจ สร้างอัตลักษณ์ สร้างคุณค่าทางจิตใจ สร้างพลังอำนาจทางสังคมและสร้างผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรมที่สามารถเล่าเรื่องราวระบธรรมของตนเองได้ นับว่าเป็นความท้าทายในการอนุรักษ์วัฒนธรรมแบบใหม่ในกระแสโลกาภิวัตน์ (globalization) ของผ้ายกเมืองนครศรีฯ

การอนุรักษ์แบบใหม่ที่ต้องสร้างชิ้นงานที่ยกระดับมูลค่าเศรษฐกิจ สร้างอัตลักษณ์ สร้างคุณค่าทางจิตใจ สร้างพลังอำนาจทางสังคม และ สร้างผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรมที่สามารถเล่าเรื่องราวระบธรรมของตนเองได้ทำให้ผู้เขียนต้องขบคิดทบทวนองค์ความรู้เกี่ยวกับต้นทุนทางวัฒนธรรมของชาวชวาคะศรีวิชัยและชาวปักชีได้ว่าจะอะไรที่เป็นอัตลักษณ์เชิงสัญลักษณ์เป็นที่ยอมรับ มีพลังร่วม มีความภาคภูมิใจ ในการนิยามตัวตนผ่านสิ่งนั้น ผู้เขียนเห็นว่า “หว่านโม” หรือ “ห้านอโม” คือ ตัวแทนของการนิยามตัวตนเชิงสัญลักษณ์ของชาวชวาคะศรีวิชัยได้ดีที่สุด จึงคิดที่จะนำ “หว่านโม” หรือ “ห้านอโม” มาใส่ในผ้ายกเมืองนครศรีฯ ให้เป็นลายผ้าใหม่ที่จะยกระดับผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรมเพื่อเพิ่มมูลค่าเศรษฐกิจสร้างสัญลักษณ์แห่งตัวตน สร้างคุณค่าทางจิตใจ สร้างพลังอำนาจทางสังคมและให้ผืนผ้าลายหว่านโมสามารถเล่าเรื่องราวระบธรรมของตนเองได้

ผู้เขียนเห็นว่า หว่านโม” หรือ “ห้านอโม” คือ self power ของชาวนครศรีธรรมราชที่เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางเป็นสัญลักษณ์ของเมืองนครศรีธรรมราชตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ตามความเห็นของขุนอาเทศคดี (กลอน มัลลิกะมาส) เขียนไว้ในบทความเรื่อง “เบี้ยและเงินตราพดด้วงในเมืองนครศรีธรรมราช “ในหนังสืออนุสรณ์ ในงานพระราชทานเพลิงศพขุนอาเทศคดี”และอาจารย์มะลิสาพงศ์ได้เขียนบทความ“เรื่องเงินตราโม”ในสารนครศรีธรรมราชเดือน กรกฎาคม 2514 กล่าวถึงเรื่องการเกิด “เพื่องเงิน” ตราโม ไว้ว่า เงินตราโมมีมานานแล้วคือ ตั้งแต่ครั้งพระยาศรีธรรมโศกสร้างเมืองนครศรีธรรมราช ประมาณกว่า1,000 ปี มาแล้ว (มยุร กาญจนสุรกรณ) โดยพระยาศรีธรรมโศกราชทรงปรึกษากับพระมหาเถระและอธิบดีพราหมณ์เพื่อหาอุบายป้องกันโรคไข้ห่า ซึ่งยังเกิดอยู่บ่อยๆให้หายขาดพระมหาเถระและอธิบดีพราหมณ์เห็นพร้อมกันให้เข้าพิธีทำ “เงินตราโม” ชาวปักชีได้มีความเชื่อในเรื่องหว่านโมว่าเป็นสิ่งมงคล เรื่องของ การป้องกันโรคภัยไข้เจ็บ การป้อง กันภัยอันตราย จนไปถึงเมตตามหานิยม

จากความเชื่อความศรัทธาของชาวภาคใต้ที่มีต่อ “ห้านอโม หรือ หว่านโม” ทำให้ผู้เขียนเห็นว่านี่ คือ สัญลักษณ์ที่จะต้องยกระดับพัฒนาเป็นลายผ้ายกเมืองนครศรีฯ เพราะจะทำให้ผ้ามีคุณค่ามากขึ้น มีความหมาย มีพลังศรัทธาจากความเชื่อของชาวปักชีได้ สร้างมูลค่าเพิ่มจากคุณค่าของผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรม

4. เหรียญพิฆาตไฟรี : การประยุกต์ย่อยอดบนเหรียญเครื่องราง : “ดอกลายหว่านโม”

จากความคิดที่ผู้เขียนจะนำ “หว่านโม” หรือ “หว่านโม” มาพัฒนาเป็นลายผ้ายกเมืองนครศรีฯ ผู้เขียนได้ค้นพบว่า มีเหรียญโบราณของเมืองนครศรีธรรมราชที่มีการสร้างขึ้นในสมัยพระยานนครศรีธรรมราช(น้อย) ประมาณ พ.ศ. 2340 -2350 มีการดอกลาย “หว่านโม” หรือ “หว่านโม” บนด้านเหรียญ สำหรับผู้เขียนถือว่านั่นคือการต่อยอดผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าทางจิตใจ มีความหมาย มีเรื่องเล่าในเหรียญที่ถูกสร้างขึ้นของคนในยุคนั้น

ประวัติศาสตร์ของเหรียญพิฆาตไฟรี : การประยุกต์ย่อยอดบนเหรียญเครื่องราง : “ดอกลายหว่านโม” ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ปี พ.ศ.2364 ต้นกู่ม่อม (Tunku Muhammad Yusuf) น้องของตนกูปะแงรัน ได้มาฟ้องพระยานคร(น้อย) ว่าตนกูปะแงรัน (พี่ชาย) คิดจะร่วมมือกับพระเจ้าจกกายแมงกษัตริย์พม่าและพ่อค้าชาวจีนมาเก๊า มีการวางแผนการโจมตีสยาม พระยานคร (น้อย) ได้รายงานความทราบถึงพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ต่อมาพระยานคร(น้อย) เจ้าเมืองนครศรีธรรมราชได้วางกุศโลบายทดสอบใจของตนกูปะแงรันพบว่าตนกูปะแงรัน เอาใจออกห่างจากรัฐบาลกรุงรัตนโกสินทร์จึงตนกูปะแงรันได้แข็งเมืองและไม่ยอมส่งบุหงามาศ (bunga mas ดอกไม้เงิน ดอกไม้ทอง) ให้สยาม ความถึงพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยจึงโปรดเกล้าฯ ให้พระยานคร(น้อย) ยกทัพไปตีเมืองไทรบุรี จึงได้เริ่มสงครามปราบปรามกบฏเมืองไทรบุรี ซึ่งกินเวลายาวนานถึง 2 รัชกาลและทำสงครามทั้งหมด 4 ครั้ง ในสงครามทุกครั้ง พระยานคร (น้อย) ได้ชัยชนะทุกครั้งในการยกทัพลงไปปราบปราม

นอกจากยุทธวิธีทางการทหารและวิเศษบายทางการทูตของพระยานคร(น้อย) ที่ได้ขาดสามารถรักษาดินแดนทางตะวันตกไว้ได้ อีกสำคัญประการหนึ่งคือ ด้านการขวัญกำลังใจไพร่พลในการสู้รบพระยานคร(น้อย) ได้สร้าง“เหรียญพิฆาตไฟรี” มอบให้แก่ทหารพกติดตัวเมื่อทำสงครามปราบกบฏไทรบุรี มีหลายขนาดแต่มีเหรียญจำนวนหนึ่งที่มีการดอกลาย “หว่านโม” หรือ “หว่านโม” บริเวณด้านหน้าของเหรียญทำให้ผู้เขียนจึงมีความคิดต่อยอดจากฐานของต้นทุนทางประวัติศาสตร์ ในการพัฒนาลายผ้ายกหว่านโมจากเหรียญพิฆาตไฟรี

ลักษณะของเหรียญพิฆาตไฟรีนั้นถูกประยุกต์ให้เป็นหว่านโมประเภทเหรียญขาปณ์ที่สร้างมาเพื่อการสงคราม โดยเฉพาะเหรียญนั้นมีลักษณะวงกลมมีขนาดต่างกันตั้งแต่ 2.3 ซม. — 4.5 ซม.ถ้าเป็นทหารไพร่พลทั่วไปจะมีขนาดเล็ก ถ้าเป็นหัวหน้า นายกอง ชุนศึก ก็จะมีขนาดใหญ่ขึ้นมาตามลำดับยศของตน ด้านหน้าเป็นรูปพญาคูขี้หอม อันเป็นสัญลักษณ์ประจำพระองค์ของล้นเกล้ารัชกาลที่ 2 และด้านหลังเป็นรูปพญานาค สัญลักษณ์ประจำเมืองไทรบุรีที่มีมาแต่โบราณ เป็นลักษณะของการ“จับเอาคู่พิฆาตของเมืองมาดัดไม่ข่มนาม”ตามหลักการทางพิชัยสงครามภาคไสยศาสตร์ตามตำราโบราณ

เหรียญพิฆาตไฟรทำจากเนื้อโลหะประเภท “ชินผสมเงินยาว” ซึ่งเป็นการผสมโลหะระหว่างตะกั่ว ดีบุก ผสมเงินยาว ตามความเชื่อของชาวกบฏได้ เมื่อพิมพ์เสร็จก็จะนำมาตอกตรา “หัวนอโม” กำกับประจำเหรียญซึ่งอำนาจการสร้างโดยเจ้าพระยานคร (น้อย) ได้ผ่านการประกอบพิธีทางพิธีสงคราม ภาคไสยศาสตร์ของเมืองนครศรีธรรมราช และทั้งในด้านศาสนาพราหมณ์ที่มีพราหมณ์มาสดพระเวทในด้านการปราบปราม ชะกยันตรายต่างและด้านศาสนาพุทธก็จะนิมนต์พระลังกาทั้ง 4 คณะ มาเจริญพระราชปริตร 12 ตำนาน ตลอดจนมวงคลคาตาต่างๆ จนมั่นใจว่าเกิดอิทธิคุณขึ้นดีแล้ว

เจ้าพระยา (น้อย) ในฐานะของแม่ทัพใหญ่จึงได้แจกเหรียญพิฆาตไฟให้กับไพร่พลในกองทัพสยามได้ ในพิธีตัดไม้ข่มนาม ลอดโซลนทการประตูป่าที่วัดสัมฤทธิ์ไชย (ศาลาไม้ชัย) วัดที่ใช้ในการประกอบพิธีก่อนออกศึกในทางทิศใต้ของเมืองนคร เมื่อเสร็จจากสงครามแล้วเหรียญพิฆาตไฟก็ถูกนำไปกลับคืนสู่แม่น้ำลำคลองตาม ความเชื่อของคนนครศรีในยุคโน้นว่า ที่ไม่นิยมเอาเครื่องรางที่พิฆาตปราบปรามกลับไปไว้ในบ้านเรือนเพราะจะนำความเดือนเนื้อร้อนใจไว้ในบ้านอย่างไม่สิ้นสุด ด้วยถือกันว่าเป็นเหรียญที่มีคุณในการทำลายล้าง การพกพาไว้ในครอบครัวนั้นย่อมไม่ดีจึงได้นำไปจำเริญในพระแม่คงคาเพื่อระงับอาณูภาพของเหรียญลง

ฝ่ายกเมืองคอนลายหัวนอโมเป็นการวิจัยพัฒนาการต่อยอดทุนวัฒนธรรมในเชิงสหวิทยาการ ที่ผู้เขียนต้องสร้างการอนุรักษ์ผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรมร่วมสมัย คือ การอนุรักษ์ที่เกิดจากการต่อยอดจากสิ่งที่มีมาจกต้นตอทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม สร้างเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ที่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจ สร้างงาน สร้างโอกาสให้ประชาชนในวงกว้าง สร้างคุณค่าทางจิตใจ สร้างความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ของท้องถิ่น ผ่านผลิตภัณฑ์ที่มีการผลิตต่อยอดทางวัฒนธรรมเพื่อสร้างความเข้มแข็งมั่นคงทางวัฒนธรรม โดยได้รับแรงบันดาลใจจาก “หัวนอโม” และเหรียญพิฆาตไฟ “ดอกลายหัวนอโม”

การวิจัยพัฒนาการต่อยอดทุนวัฒนธรรมการอนุรักษ์ผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรมร่วมสมัย ได้รับการสนับสนุนร่วมมืออย่างแข็งขันจากศูนย์อำนวยการพัฒนาท้องถิ่นภาคใต้ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช โดย ดร.สุภาภาณูจน์ ชัยฤกษ์ ดร.กฤตกร ทองนอก และ ผศ.สมชาย สหวิศิษฐ์ อ.วันพระ สืบสกุลจินดา นิสิตปริญญาเอกวัฒนธรรมศึกษาจากมหาวิทยาลัยทักษิณ ในฐานะนักวิชาการท้องถิ่นและปราชญ์ชาวบ้านที่มีความรู้ความเข้าใจเรื่องการทอผ้ายกเมืองนครศรีแบบโบราณ

โดยการพัฒนาผ้ายกเมืองนครศรีลายหัวนอโมอยู่ในขั้นการขอจดลิขสิทธิ์ทรัพย์สินทางปัญญา โดยผู้เขียนได้มอบลิขสิทธิ์ทรัพย์สินทางปัญญาในการคิดลายผ้าให้แก่มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช และ ศูนย์อำนวยการพัฒนาท้องถิ่นภาคใต้เพื่อการใช้ประโยชน์ในทางวิชาการ และได้ตั้งชื่ออย่างไม่เป็นทางการว่า ผ้ายกเมืองนครฯ ลาย “ราชภัฏนอโม” ที่หมายถึง “บัณฑิตของพระราชผู้มอบน้อม”

และผู้เขียนหวังใจว่าการวิจัยพัฒนาการต่อยอดทุนวัฒนธรรมเพื่อการอนุรักษ์ผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรมร่วมสมัยสำเร็จลง ผู้เขียนจะส่งเสริมให้ชาวนครศรีธรรมราชและชาวชวากะศรีวิชัยนำลายหัวนอโมไปทอบนผ้ายกเมืองนครศรี หรือ ผ้าพื้นเมืองอื่นๆ เพื่อสร้างเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ที่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจ สร้างงาน สร้างโอกาสให้ประชาชนในวงกว้าง สร้างคุณค่าทางจิตใจ สร้างความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ของท้องถิ่น ผ่านผลิตภัณฑ์ที่มีการผลิตต่อยอดทางวัฒนธรรม เพื่อสร้างความเข้มแข็งมั่นคงทางวัฒนธรรม ทุนวัฒนธรรม คือ มรดกของบรรพบุรุษ..”

ภูมิ จิรเดช “เหรียญพิฆาตไฟ” https://www.facebook.com/p/%E0%B8%A0%E0%B8%B9%E0%B8%A1%E0%B8%B4-%E0%B8%88%E0%B8%B4%E0%B8%A3%E0%B8%B0%E0%B9%80%E0%B8%94%E0%B8%8A%E0%B8%A7%E0%B8%87%E0%B8%A8%E0%B9%8C-100064836489047/?paipv=0&eav=AfYbCfouWRBkQieKpBEkoXGwyjO3PL6kMZ4ka-wfiLLfy6pzSmln5kj_s0vdGTAies&_rdr

